

DANSK AUDIOLOGOPÆDI

FAGBLAD FOR AUDIOLOGOPÆDER

Kender du Mytopia?

Tag med til fantasilandet, hvor mundmotorikken har til huse. Farvestrålende fantasifisk, summende bier, hoppende frøer og en giraf, der savner sine farvede pletter på halsen, er bare nogle af dem, der udfordrer børn fra 3 år i mundmotoriske lege. kr 698,-

Sæt lys og lyd på det rigtige svar!

Børnene bliver udfordret til at finde det rigtige svar ved at lege med den sjove pen, der både lyser og »taler«. Med opgaverne *Hvad passer ikke?* og *Hvad er det modsatte?* er Alfa-serien nu komplet. pr æske kr 69,-
Spf-pen kr 65,-

Hør en lyd

Serien træner i at finde forlyd, indlyd og udlyd med spf-pennen. *Hør 2 konsonanter i forlyd* og *Hør 2 konsonanter i udlyd* er de seneste skud på stammen. pr æske kr 162,-

SPOT en mangel, en forskel og en fejl

Et helt uundværligt redskab til et inspirerende sprogarbejde, hvor der er fokus på den sproglige opmærksomhed, sprogudvikling, formuleringsevne, ordmobilisering og kommunikation. pr æske kr 348,-

Olivia spør'

I mange år har vi spurgt Olivia. Nu spørger hun os om alt mellem himmel og jord. Jimmy Stahr har samlet en lang række spørgsmål fra det populære program. kr 128,-

PRISER EXCL MOMS

KIG FORBI WWW.SPF-HERNING.DK

HER KAN DU LÆSE MERE OM MATERIALERNE OG SE EKSEMPLER. VI SENDER GERNE TIL GENNEMSYN.

Special-pædagogisk forlag

Birk Centerpark 32 · 7400 Herning · Tlf 97 12 84 33 · forlag@spf-herning.dk · www.spf-herning.dk

90 år er da ingen alder!!

*Traditionen tro indeholder decemhernummeret af DA bl.a. programmet til ALFs efteruddannelseskursus på Hotel Nyborg Strand den 18.-20. marts 2013. Men så hører ligheden med de øvrige år også op, idet vi denne gang slutter kurset af dels med **gratis** oplæg onsdag formiddag for medlemmer af ALF og dels en reception kl. 13.30-15.30 for at fejre foreningens 90 års fødselsdag.*

Dåbsattester lyver som bekendt aldrig, men selv om ALF efterhånden er en aldrende 'dame', er hun stadig i fuld vigør. Jeg må indrømme, at det har jeg ikke altid ment. Da jeg selv for mange år siden blev medlem af foreningen og deltog i mit første efteruddannelseskursus, tænkte jeg – at du ha – det var godt nok en forening med mange traditioner – og måske lidt for mange efter min smag. Jeg kan ikke sige, om det er fordi jeg er blevet ældre, eller fordi jeg nu har lidt mere indsigt i foreningens arbejde, at jeg ikke tænker helt på samme måde mere. Selv om det kan være svært at gennemskue årsagen til nogle af de forskellige traditioner, har jeg efterhånden erfaret, at der mange gange rent faktisk er en begrundelse for dem. Mange arbejds-gange og traditioner vokser jo ud af de erfaringer, som skiftende bestyrelser har gjort sig gennem årene. Samtidig skal vi være opmærksomme på, om disse erfaringer måske er baseret på en tid med andre arbejdsvilkår. Vi skal som forening kontinuerligt forholde os til den tid, vi lever i, og de krav, der stilles. Der gror ikke mos på en rullende sten og der skal ikke ligge støv på 'den gamle dame'. Dette bestræber bestyrelsen sig på at efterleve. En rund fødselsdag er ikke kun en oplagt lejlighed til at tænke tilbage – men også en mulighed for at tænke fremad. På bestyrelsens sommermøde blev der udviklet mange nye ideer, som vi vil bestræbe os på at føre ud i livet i de følgende år.

Du kan se frem til et år med en række initiativer fra bestyrelsens side for at fejre denne 90-års fødselsdag:

Glæd dig bl.a. til 12 fortællinger, som offentliggøres på hjemmesiden – fordelt på året fra bl.a. tidligere formænd for ALF og andre, der gennem årene har taget del i den audiologopædiske debat.

Glæd dig til NS13: Der er endnu en gang blevet gjort et stort arbejde i kursusudvalget for at invitere anerkendte oplægsholdere fra hele verden til at holde oplæg om fagligt relevante emner, hvor den nyeste forskning kan formidles. Vi er stolte af igen at kunne præsentere et varieret program med fokus på fagligt relevante emner, som lige nu er aktuelle.

Glæd dig endvidere til, at du som medlem får en gratis kursusdag onsdag den 20. marts 2013 med efterfølgende reception – se programmet her i bladet. Som medlem får du altså 3 dages kursus for 2 dages pris samtidig med en invitation til at deltage i receptionen onsdag eftermiddag. Her vil der være underholdning samt en lille overraskelse til hvert deltagende medlem.

Derudover kan du se frem til andre overraskelser og glædelige begivenheder i løbet af året.

Bestyrelsen har en intention om, at medlemmerne, ikke blot på generalforsamlingen, men også året igennem, løbende bliver orienteret om det igangværende arbejde. Derfor er et af de nye tiltag på hjemmesiden 'Formandens hjørne', hvor stort og småt fra bestyrelsens arbejde vil blive lagt ind. Her vil du bl.a. kunne læse om, at ALF ønsker at øge samarbejdet med de andre faglige foreninger, hvorfor vi i ALF har taget initiativ til et møde mellem ALF, FUA og FTHF med henblik på at undersøge muligheden for at danne et 'audiologopædisk samarbejdsudvalg'. De tre foreninger finder i fællesskab ud af rammer og indhold for dette evt. samarbejde. Dette – og mange andre ting - vil du fremover kunne læse mere om på hjemmesiden under 'Formandens hjørne'.

Vi skal være stolte over, at Audiologopædisk Forening ikke blot er Danmarks, men også verdens ældste forening inden for sit fag. Kom og vær med til at fejre vores faglige forenings 90 års fødselsdag den 20. marts 2013.

Bestyrelsen ønsker alle medlemmer en rigtig glædelig jul samt et knaldhamrende godt nytår!

Bente Reimann Jensen, formand

Konsonantlyde og lydstruktur i den tidlige sprogudvikling

- Sammenhæng mellem fonologisk og leksikalsk udvikling hos dansktalende børn

Af Ásta Kristín Ingólfssdóttir

Gennem de sidste 30-40 år har der været en markant stigning i forskning i børns tidlige sprogudvikling. Forskningen i danske børns tidlige sprogudvikling er dog relativt ny, og vi ved stadig meget lidt om, hvordan danske børn tilegner sig deres modersmål. Denne artikel beskriver en undersøgelse af konsonantlyde og lydstruktur i det tidlige ordforråd hos dansktalende børn i alderen 18 til 36 måneder, foretaget af kandidatstuderende i Lingvistik ved Københavns Universitet.

Konsonantlyde i dansk

Dansk har 15 konsonantfonemer: /p b t d k g m n f v s h j r l/. Antal af konsonantlyde i dansk afhænger af analysen, men hvis man - som i denne opgave - regner halv vokaler med, er der 21 konsonantlyde i dansk fordelt på følgende måde (præsenteret i lydskrift ifølge International Phonetic Alphabet, IPA): 6 lukkelyde: [p^h b̥ t^s d̥ k^h ɡ̊], 3 nasaler: [m n ŋ], 4 frikativer: [f s ç h], 3 appрокsimanter: [ð j v], 2 likvider: [l] og [ʁ] og 3 halv vokaler: [ɪ ʊ ɘ].

Opfattelse og bearbejdning af det lydlige input spiller umiddelbart en central rolle for et barns sprogtilegnelse, idet barnet skal tilegne sig sproget ved at analysere det lydlige input omkring sig for at lære det. I talestrømmen er der ingen pauser mellem ord, som det er tilfældet med de tomme pladser mellem skrevne ord. I modsætning til den voksne sprogbruger skal det lille barn først finde ud af, at bestemte se-

kvenser af lyde er udtryk for betydning. På den måde er barnet altså nødt til at analysere det talesproglige input – også længe før barnet forstår, hvad der bliver sagt – og der forsøge at identificere lydlige mønstre. Når barnet trækker genkendelige lydmønstre ud af det talesproglige input, kan disse lydlige repræsentationer knyttes til de relevante genstande, personer og aktiviteter i kommunikationssituationen.

De fonemer, der indgår i et sprog, kan sammensættes til et uendeligt stort antal ord. Forskellige sprog benytter forskellige fonemer, og har forskellige restriktioner for i hvilken rækkefølge og i hvilke positioner, fonemerne kan sammensættes. Restriktioner for fonemernes kombinatorik udgør visse begrænsninger for stavelses- og orddannelse, men indeholder også væsentlig information om stavelses- og ordgrænser, hvilket kan lette opgaven med at segmentere ord i løbende tale (Madsen, 2009; Basbøll, 2009; Grønnum, 2005).

Fonologisk og leksikalsk udvikling

Når børn er omkring 12 måneder gamle, har de et begrænset antal konsonantlyde til rådighed, og det er også omkring 12 måneders alderen, at børn oftest producerer deres første meningsfulde ord. Individuel variation i størrelsen af børns produktive ordforråd i de første leveår er stor. Dette gælder også for dansktalende børn, og forældrerapporter fra *MacArthur-Bates Communicative Development Inventories* (herefter CDI) for danske børns tidlige sprogudvikling viser, at danske børns produktive ordforråd ved 20 måneder varierer fra 15 til over 214 ord med et gennemsnit på 70 ord (Vach, 2009).

Når et barn producerer mellem 50 og 100 forskellige ord, optræder der hos de fleste børn en leksikalsk spurt, hvor barnets ordforråd udvikler sig meget på kort tid. Det antages, at barnet på dette tidspunkt har udviklet en forståelse for forbindelsen mellem lydstreng og deres betydning samt kendskab til de artikulatoriske bevægelser, der skal til, for at producere bestemte lydstreng. Nogle lyde er allerede til stede i barnets lydinventar fra pludreperioden, men andre lyde må barnet tilegne sig ved at lære de artikulatoriske bevægelser. Udtalen af nogle ord i denne periode er derfor ofte præget af produktionsbegrænsninger. Eksempler på typiske produktionsbegrænsninger er *reduktion af konsonantklynger* (f.eks. *bukser* > »båså«), *fronting* (f.eks. *velar fronting: g>d*) og *stopping* (f.eks. *f>b*). Med tiden forsvinder produktionsbegrænsningerne, og barnets udtale kommer til at ligne udgaven i det voksne sprog (Willadsen, 2009; Vihmann, 1996).

Metode

Materialet består af data om børns tidlige sprogudvikling fra CDI-forælderreporteringer. I undersøgelsen har jeg valgt at fokusere på en tværsnitsundersøgelse på baggrund af skemaet

CDI: Ord og sætninger, hvor 3714 danske børn i alderen 16 – 36 måneder deltog (se CDI-CLEX website, <http://www.cdi-clex.org/>).

Fastsættelse af kriterier

Fonologiske træk i danske børns ordforråd i alderen 18 - 36 måneder er undersøgt ved 18, 24, 30 og 36 måneder. Undersøgelsen er bygget på data fra CDI-CLEX siden, hvor resultater fra forælderreporter er fremstillet. Data er opgivet i procentdele for de børn, der bruger de enkelte ord for hver måned, og da information om udtalen af de enkelte ord ikke er til stede, har jeg valgt at sætte et kriterium for, hvornår ord kan anses for at være nogenlunde korrekt udtalt. Antagelsen bygger på, at når et tilstrækkeligt stort antal forældre har været i stand til at forstå, at deres barn producerer et givent ord, taler sandsynligheden for, at pågældende ord har haft en lighed med målordet i en grad, så det er genkendeligt for forældrene. Da små børn mest benytter simple ordformer, vil netop et målords initiale fonem ofte være afgørende for, om forældre genkender et forsøg på et ord. Jeg har valgt at lade grænsen ligge ved 80%, hvor ord, der produceres af mindst 80% af de deltagende børn er undersøgt. Undtagelse fra dette kriteri-

Tabel 1

Fonologiske træk og udvikling af lydstruktur, stavelser og konsonanternes artikulationsmåde og -sted i forlydsposition ved 18, 24, 30 og 36 måneder.

Alder i mdr.	18 (%)	24 (%)	30 (%)	36 (%)		18 (%)	24 (%)	30 (%)	36 (%)
<i>Lydstruktur</i>					<i>Artikulationsmåde</i>				
CV	14	9	4	5	Lukkelyd	29	49	43	41
CVC	29	27	28	23	Frikativ	14	30	30	35
CVV	57	21	10	9	Nasal	43	15	11	8
CCV	0	6	3	3	Approksimant	14	6	8	9
CVCV	0	3	4	3	Likvider	0	0	7	8
CCVC	0	0	8	8	<i>Artikulationssted</i>				
<i>Konsonantklynger</i>					Bilabial	29	46	24	20
#CC	0	3	20	23	Labiodental	14	9	10	14
#CCC	0	0	1	1	Alveolær	29	21	38	38
<i>Antal stavelser</i>					Velær	0	9	16	15
1	100	24	37	39	Glottal	14	12	4	8
2	0	77	48	48	Palatal	14	3	4	2
>2	0	0	15	13	Uvulær	0	0	3	3

um er dog ved 18 måneders alderen, hvor ord, der produceres af mindst 60% af børnene, er talt med. Grunden er, at ved 18 måneders alderen er der meget få ord, der produceres af mere end 50% af børnene.

Udelukkende ord med konsonantlyde i forlydsposition er undersøgt, hvormed ord med vokal i forlydsposition er valgt fra. Ord, der forekommer i flere forskellige kategorier, er kun talt med én gang, f.eks. *gyng*. Desuden er ord, der af forskellige årsager skaber en vis usikkerhed, hvad angår udtalen og den fonologiske struktur, valgt fra. Dette er bl.a. personnavne, som vi ikke får yderligere oplysninger om, f.eks. *barnets eget navn*, sætninger, eller fraser, f.eks. *borte tit/titte bøh*, og lydeffekter og dyreløde, f.eks. *grr, mjav*. 395 ord af de i alt 725 ord i *CDI: Ord og sætninger* opfyldte disse kriterier og er derfor inddraget i undersøgelsen.

Resultater og diskussion

I første omgang analyseres de fonologiske træk i de 395 undersøgte ord i *CDI: Ord og sætninger* ved 36 måneder. Dette er gjort for at kunne sammenligne fonologiske træk i de ord, børn tilegner sig tidligt, med dem børn tilegner sig senere. Resultater for analysen af de fonologiske træk ses i tabel 1.

Analysen af fonologiske træk i de undersøgte ord viste, at ved 36 måneder forekommer en- og tostavelsesord hyppigst. 48% af de undersøgte ord var tostavelsesord, mens 39% af ordene var enstavelsesord. Strukturen CVC (f.eks. *ben*) forekommer hyppigst, da 23% af de undersøgte ord ved 36 måneder har denne struktur. 76% af de undersøgte ord ved 36 måneder har enkeltkonsonant i forlydsposition efterfulgt af en vokal. Strukturen #CV er dermed hyppigst i forlydsposition.

Lukkelyde og frikativer forekommer hyppigst i forlydsposition i de undersøgte ord ved 36 måneder, hvor 41% af ordene har lukkelyd (/p b t d k g/) i forlydsposition ved 36 måneder, og 35% af ordene har frikativ (/f s h/) i forlydsposition. Alveolært er det hyppigste artikulationssted, da 39% af ordene har en alveolær konsonant (/t d n s l/) i forlydsposition, men derefter er det bilabiale konsonanter, da 20% af ordene har en bilabial konsonant (/p b m/) i forlydsposition.

Udviklingstendenser i det tidlige ordforråd

I tabel 1 sammenlignes udviklingen af lyd- og stavelsesstruktur i de undersøgte ord ved 18 måneder (7 ord), 24 måneder (33 ord), 30 måneder (221 ord) og 36 måneder (395 ord). Overordnet indikerer analysen af udviklingstendenser i de undersøgte ord ved 18, 24, 30 og 36 måneder en udvikling mod øget brug af ord, der er fonetisk mere komplekse. På den måde er hyppighed af ord bestående af åbne stavelser faldet markant fra 71% af de undersøgte ord ved 18 til 20% af ordene ved 36 måneder. Ligeledes er alle ordene ved 18 måneder enstavelsesord, men ved 36 måneder er hyppigheden af enstavelsesord faldet til 39%, mens 61% af ordene nu består af 2 eller flere stavelser. Forekomst af ord med konsonantklynger i forlyd er steget fra ikke at forekomme ved 18 måneder, til at 23% af ordene ved 36 måneder har konsonantklynge i forlydsposition.

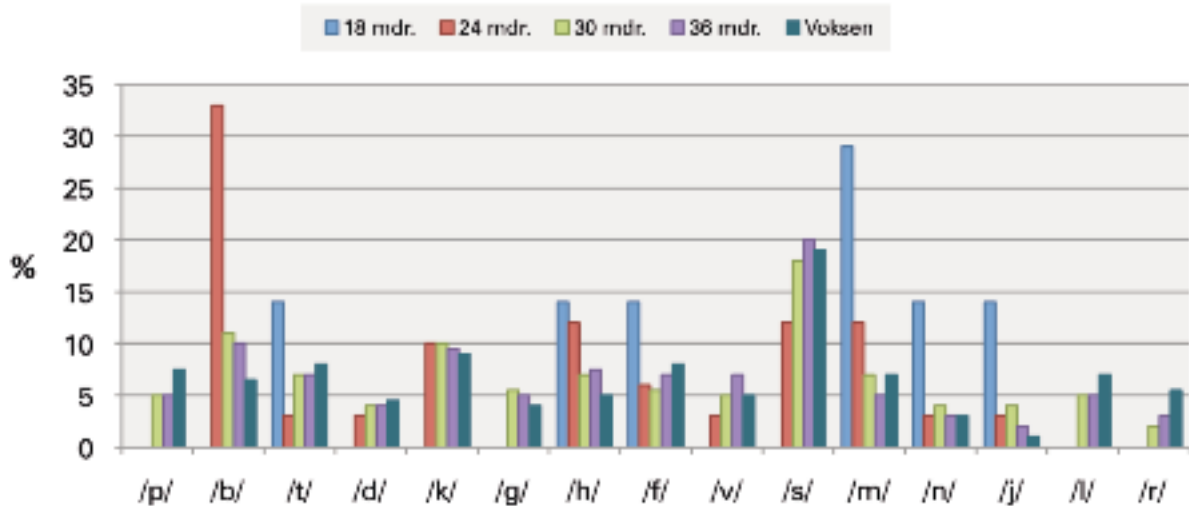
Hyppighed af konsonanternes artikulationsmåde og artikulationssted i forlydsposition i de undersøgte ord ved 18, 24, 30 og 36 måneder sammenlignes også i tabel 1. For artikulationsmåden er hyppigheden af frikativer (/f s h/) i forlydsposition steget ved 36 måneder, mens hyppigheden af nasaler (/m n/) og lukkelyde (/p b t d k g/) i forlydsposition er blevet en del lavere. Likvider (/l r/) i forlydsposition er kommet til ved 30 måneders alderen, og hyppigheden af approksimanter (/j v/) i forlydsposition er steget fra 24 måneder til 36 måneder. Hyppigheden af bilabiale konsonantlyde (/p b m/) i forlydsposition er relativt høj ved 18 og 24 måneder, men er en del lavere ved 36 måneder. I stedet er hyppigheden af alveolære konsonantlyde (/t d n s l/) i forlydsposition er steget fra 29% ved 18 måneder til 38% ved 36 måneder, og uvulær konsonant (/r/) er kommet til.

Konsonantlyde i det voksne sprog

Figur 1 præsenterer hyppigheden af konsonantlyde i forlydsposition ved 18, 24, 30 og 36 måneder og hyppigheden af konsonantlyde i forlydsposition i 31.730 ord i *Dansk-Dansk Ordbog* (2006). Dette giver mulighed for at sammenligne hyppigheden af konsonantlyde i forlydsposition hos 3 årige børn i forhold til fordelingen heraf i det voksne sprog. Dette kan også give et indblik

Figur 1

Forekomst af konsonantlyde i forlydsposition i de undersøgte ord i *CDI: Ord og sætninger* (i %) ved 18, 24, 30 og 36 måneder sammenlignet med forekomst af konsonantlyde i forlydsposition i *Dansk-Dansk Ordbog* (2006).

i, om der evt. er sammenhæng mellem frekvensforhold i sproget og hyppighed af konsonantlyde i forlydsposition i den tidlige sprogudvikling. 31.730 ord i *Dansk-Dansk Ordbog* har konsonantlyd i forlydsposition ud af bogens ca. 42.000 opslagsord.

Sammenligning af hyppigheden af konsonantlyde i forlydsposition i de undersøgte ord i *CDI: Ord og sætninger* ved 18-36 måneder og hyppigheden af konsonantlyde i *Dansk-Dansk Ordbog* viser, at konsonantlyde, der forekommer relativt hyppigt i det voksne sprog, forekommer tidligere i de undersøgte ord i *CDI: Ord og sætninger* end konsonantlyde, der forekommer sjældent i det voksne sprog. På den måde optræder ord med konsonanten /s/ i forlydsposition tidligere end ord med konsonanten /r/ i forlydsposition. /s/ forekommer hyppigere i forlydsposition i *Dansk-Dansk Ordbog* end /r/. Udviklingstendenser i forekomst af konsonantlyde i forlydsposition ved 18 – 36 måneder peger på, at sværhedsgraden af de artikulatoriske bevægelser spiller en større rolle ved 18 og 24 måneder end frekvensforhold i det voksne sprog. Konsonantlyde i forlydsposition, der er relativt nemme at producere (f.eks. /m/), er hyppigere ved 18 og 24 måneder end i det voksne sprog.

Men ved 30 og 36 måneder er der stor lighed mellem forekomst af konsonantlyde i forlydsposition i de undersøgte ord i *CDI: Ord og sætninger* og forekomst af konsonantlyde i *Dansk-Dansk Ordbog*.

Udvikling af konsonantinventaret

I tabel 2 ses et samlet overblik over konsonantinventaret i de undersøgte ord i *CDI: Ord og sætninger* i forlydsposition hos danske børn fra 18 måneder til 36 måneder. Tabel 3 viser konsonantklynger i forlydsposition hos danske børn i undersøgelsen ved 18, 24, 30 og 36 måneder.

Tabel 2

Samlet oversigt over konsonantinventaret i forlyd i de undersøgte ord i *CDI: Ord og sætninger* hos danske børn fra 18 mdr. til 36 mdr.

Alder	Konsonanter i forlydsposition
18 mdr.	/t f h j m n/
24 mdr.	/b t d f v h s j m n/
30 mdr.	/p b t d k g f v h s j m n r l/
36 mdr.	/p b t d k g f v h s j m n r l/

Tabel 3

Samlet oversigt over konsonantklynger i forlydsposition i de *CDI: Ord og sætninger* hos danske børn fra 18 mdr. til 36 mdr.

Alder	Konsonantklynger i forlydsposition
18 mdr.	
24 mdr.	/bl sg/
30 mdr.	/tr bl br dj dr kl kr kn gl gr fl fr sb sd sg sl sm sdr/
36 mdr.	/tr tj pl bl bj br dj dr kj kl kr kn gl gr fl fr sb sd sg sj sl sm sn sv sgr sdj sdr/

Ved 18 måneder producerer over 60% af de deltagende børn ord med følgende konsonanter i forlydsposition: /t m n f h j/. Ved 24 måneder har det udviklet sig sådan, at ord med to uaspirerede lukkelyde (/b/ og /d/), en frikativ (/s/) og en aproksimant (/v/) er kommet til. Ordene, der produceres af over 80% af børnene ved 30 måneder, indeholder alle konsonanter i forlydsposition i dansk, dvs. /t d p b k g f s h j m n l r/. Ord med konsonanterne /p k g r l/ i forlyd er altså kommet til efter 24 måneders alderen.

Fra 24 måneder intenderer over 80% af børnene ord, hvor konsonantklyngerne /sg/ og /bl/ står i forlyd. Omkring 30 måneders alderen er der umiddelbart sket en markant udvikling med konsonantklynger i forlyd, for her intenderer over 80% af børnene ord, hvor konsonantklyngerne /sg, bl, br, dj, dr, fl, fr, gl, gr, kl, kr, kn, sd, sb, sl, sm, sdr, tr/ står i forlyd. Konsonantklyngen /sdr/ med tre konsonantlyde i forlydsposition er kommet til ved 30 måneder. Ved 36 måneder intenderer over 80% af børnene ord, hvor konsonantklyngerne /sg, bl, br, dj, dr, fl, fr, gl, gr, kl, kr, kn, sd, sb, sl, sm, sdr, sgr, tr, bj, kj, pl, sj, sn, sdj, sv, tj/ står i forlyd.

Disse resultater indikerer, at børnene begynder at intendere ord med konsonantklynger i forlyd ved 24 måneder, og at der først sker en markant udvikling af ord med konsonantklynger i forlydsposition ved 30 måneder. Bortset fra ord med konsonantklyngen /dj/ i forlydsposition, som over 80% af børnene intenderer ved 30 måneder, er det først i 36 måneders alderen, at ord med konsonantklyngen #Cj (/bj, kj, sj, tj, sdj/) i forlydsposition forekommer. Disse resultater indikerer, at der er forskel på, hvilke konsonant-

klynger børnene intenderer først, og hvilke de intenderer senere.

Konklusion

Undersøgelsen indikerer, at sammenhæng mellem fonologisk og leksikalsk udvikling varierer under sprogtilegnelsen. I den tidlige sprogudvikling spiller artikulationskompleksitet en rolle for børns produktive ordforråd, men senere spiller sprogets restriktioner for enkeltlydenes kombinatorik og hyppighed af enkeltlydenes forekomst en større rolle.

Analysen af fonologiske træk i de undersøgte ord ved 36 måneder viser, at en- og tostavelsesord forekommer hyppigst ved 36 måneder. Strukturen CVC forekommer hyppigst, og strukturen #CV er hyppigst i forlydsposition. Lukkelyde (/p b t d k g/) og frikativer (/f s h/) forekommer hyppigst i forlydsposition i de undersøgte ord ved 36 måneder. Hvad angår konsonanternes artikulationssted forekommer alveolære (/t d n s l/) og bilabiale (/p b m/) konsonantlyde hyppigst i forlydsposition ved 36 måneder.

Analysen af udviklingstendenser i de undersøgte ord ved 18, 24, 30 og 36 måneder indikerer en udvikling mod øget brug af ord, der er fonetisk mere komplekse. Sammenligning af forekomst af konsonantlyde i forlydsposition i det voksne sprog peger på, at der er sammenhæng mellem konsonantlydenes frekvensforhold i det voksne sprog og forekomst af konsonantlyde i forlydsposition ved 30 og 36 måneder. Konsonantlyde, der forekommer hyppigt i forlydsposition i det voksne sprog, optræder tidligere i de undersøgte ord, end konsonantlyde der forekommer sjældent i forlydsposition i det voksne

sprog. Ligeledes peger resultaterne på, at sværhedsgraden af de artikulatoriske bevægelser spiller en større rolle ved 18 og 24 måneder end frekvensforhold i det voksne sprog. Af disse resultater kan det udledes, at fonologisk udvikling har indflydelse på den leksikalske udvikling i den tidlige sprogdudvikling, men senere har den leksikalske udvikling indflydelse på den fonologiske udvikling.

Ásta Kristín Ingólfssdóttir
Kandidatstuderende i Lingvistik ved
Københavns Universitet

Den oprindelige opgave er tilgængelig via mail:
astaingolfsdottir@gmail.com

Litteratur

- Basbøll, H. 2009. Det danske sprog som udfordring for barnet: hvilken lydlig kode er det der skal knækkes? In: Bleses, D. & Højen, A. Eds. *Når børn lærer sprog: Dansk sprogtileningsforskning i et internationalt perspektiv*, 65-90, Syddansk Universitetsforlag.
- Dissing, B. & Helles, S. 2006. *Dansk-Dansk Ordbog*. 1. udg., København: Gyldendalske boghandel, Nordisk Forlag A/S.
- Grønnum, Nina. 2005. *Fonetik og fonologi, Almen og dansk*. 3. udg., København: Akademisk Forlag.
- Madsen, T. O. 2009. Tidlig perception og produktion af sproglyde. In: Bleses, D. & Højen, A. Eds. *Når børn lærer sprog: Dansk sprogtileningsforskning i et internationalt perspektiv*, 35-65, Syddansk Universitetsforlag.
- Vach, W. 2009. Ordforrådets vækst hos danske børn. In: Bleses, D. & Højen, A. Eds. *Når børn lærer sprog: Dansk sprogtileningsforskning i et internationalt perspektiv*, 143-170, Syddansk Universitetsforlag.
- Vihman, M. M. 1996. *Phonological Development: The Origins of Language in the Child*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Willadsen, E. 2009a. Hvad er et ord? *Mål og mæle*, 34 (4), 23-29.

Kære medlemmer!

I 2013 fylder Audiologopædisk Forening 90 år

I den anledning indsamler vi anekdoter og gode fortællinger fra foreningslivet

Vi søger derfor efter dét medlem, der har været medlem af ALF i længst tid, eller dét medlem, med flest lys på lagkagen. Da det ikke er muligt at hente disse oplysninger fra vores medlemsarkiv, opfordrer vi alle de medlemmer, der tænker: »Det er nok mig« til at sende en mail til Mette Thomsen på mette.thomsen.alf@gmail.com med fortællinger, anekdoter eller måske med en idé til en kortere artikel. Vi venter spændt på at høre fra jer.

På vegne af ALF's bestyrelse og kursusudvalg

Mette Thomsen, 1. suppleant

BestSound™
Technology

Hvorfor gå glip af en eneste decibel?

Det gør du ikke med fordelene i BestSound Technology.

Du får du helt nye muligheder for forbedring af dine klienters hørelse. Med den innovative nytænkning i BestSound teknologien er vejen åbnet for langt bedre tilpasning med en ny generation af Pure, Life og Motion apparater. Vi glæder os til at præsentere dem for dig.

Kontakt os på tlf. 63 15 40 05. Se mere på www.siemens.dk/hearing.

Answers for life.

SIEMENS

Flere perspektiver på udredning af udtalevanskeligheder

Af Pernille Hartmann Jensen og Sahra Mengal

Vanskeligheder med udtale af sproglyde er formentlig en af de hyppigst forekommende problemstillinger i børnelogopædisk regi. Til trods for den hyppige forekomst er vi gennem diskussioner i vores faglige netværk blevet inspireret til at udforske og styrke vores muligheder for en mere kvalificeret udredning af disse vanskeligheder. I forrige nummer af DA skrev vi om analyse af sammenhængende spontantale. I denne artikel vil vi skrive mere overordnet om perspektiver på udredning, nemlig særligt i form af de analyser, der kan bringes i anvendelse, når logopæden fx skal vælge, hvilke fonemer der skal udgøre mållyd for interventionen.

Et effektivt interventionsforløb over for børns udtalevanskeligheder forudsættes bl.a. af en fyldestgørende vurdering af vanskelighedernes karakter. Udredningen har bl.a. betydning for logopædens metodiske overvejelser, fx hvilke fonemer, der skal udgøre mållyd/-e i interventionen, og hvilke aktiviteter der skal arbejdes med.

I denne artikel vil vi med baggrund i et ønske om at udforske og styrke vores muligheder for at lave en mere optimal udredning af børn med udtalevanskeligheder præsentere nogle af de aspekter, vi har fundet frem til i vores søgning efter ny viden.

Vi lægger vægt på udredning af barnets tale, herunder analysen af de indsamlede data. Vi vil derfor kun kort berøre de materialer, logopæden kan anvende i dataindsamlingen. Dette skyldes dels, at vi forventer, at læseren har indgående kendskab til enkeltordstest, dels at elicitering og analyse af spontantale var emnet for vores forrige artikel (Mengal & Jensen, 2012).

Når vi har fokus på barnets tale, betyder det, at der i artiklen ikke bliver plads til også at beskrive impressive fonologiske færdigheder, herunder vurdering af barnets såkaldte *fonologiske opmærksomhed*, omend flere forfattere påpeger, at dette også er en vigtig del af udredningen af udtalevanskeligheder (fx Prezas & Hodson, 2007). Der skal dog her gøres opmærksom på, at Hesketh (2009) påpeger, at der kun eksisterer begrænset viden om, hvilken rolle fonologisk opmærksomhed spiller i fht. udtalevanskeligheder og tale, og at der er behov for yderligere forskning på området.

Foruden fonologisk opmærksomhed kan flere andre aspekter også inddrages i udredningen. Flere forfattere understreger og gennemgår principper for 'anamneseoptagelse', og bl.a. Prezas & Hodson (2007) angiver, at der i udredningen også bør være: en sproglig udredning af de øvrige eks- og impressive kompetencer; viden om barnets hørelse; en screening af den oralmotoriske funktion; og en vurdering af forståeligheden af barnets tale. I vores forrige artikel (Mengal & Jensen, 2012) har vi beskrevet, hvordan vurdering af taleforståelighed kan gribes an. Vi vil dog ikke fokusere på de øvrige aspekter i nærværende artikel, da disse ligger uden for artiklens emne.

Dataindsamling

Ved planlægningen af udredningen skal logopæden tage en række forskellige faktorer i betragtning, fx barnets alder og graden af vanskelighederne (Williams, 2003). Logopæden skaffer sig viden om barnets vanskeligheder ved at indsamle data fra barnet. Dette gøres i praksis i høj grad med enkeltordstest (fx Skahan et al., 2007), på dansk fx ved brug af »KAJ-testen« (Dahms, Bergstand & Nakskov, 2005) eller »Sproglydtesten Metha« (Ege, 1997).

Som det fremgik af vores forrige artikel, er det imidlertid også relevant at inddrage barnets sammenhængende spontane tale i udredningsprocessen. På dette område har vi ikke kendskab til specifikke danske materialer, der har afdækning af sammenhængende tale som formål, men i Mengal & Jensen (2012) opsummeres metoder, logopæden kan vælge imellem.

Den sidste form for data, vi vil inddrage i nærværende artikel, er data til brug for afdækning af såkaldt stimulerbarhed (eng. *stimulability*). Dette vil blive beskrevet nedenfor, men handler kort sagt om, at logopæden med forskellige cues forsøger at få barnet til at producere en given lyd fx på fonemniveau. Vi er ikke bekendte med, at der findes egentlige test eller materialer til dette i dansk praksis.

Ovenstående var en kort gennemgang af de indsamlingsmetoder, der er relevante for de udredningsmæssige aspekter, vi har valgt at inddrage: I det følgende vil vi således beskrive analysen af barnets output med henblik på fonologisk analyse og vurdering af stimulerbarhed.

Stimulerbarhed

Miccio (2002) definerer stimulerbarhed som korrekt imitation af en lyd, når der gives auditive og visuelle cues efter en forudgående forkert spontan produktion. Stimulerbarhed er relevant, fordi flere forskningsresultater tyder på, at graden af stimulerbarhed spiller en rolle for, hvilket fonem logopæden skal have som mållyd i interventionen: Der er fx forskning, der tyder på, at logopæden bør vælge ikke-stimulerbare lyde som mållyd, fordi det giver anledning til en mere omfattende generalisering end stimulerbare lyde (Miccio, 2002; Miccio, Elbert & Forest, 1999)

Ved afdækning af stimulerbarhed lægges som udgangspunkt vægt på de lyde, barnet ikke har sagt/ikke har sagt korrekt i de øvrige dele af testen (Bowen, 2009). Der er ikke konsensus om, hvordan stimulerbarhed skal afdækkes: Glaspey (2012) påpeger, at formål og metode er forskellig fra logopæd til logopæd; at alle logopæder ikke går systematisk til værks; og at nogle metoder er uformelle og impressionistiske.

Glaspey (2012) gennemgår to overordnede former for testning af stimulerbarhed, der er blevet anvendt gennem tiden. Den første af disse er *Global Correction Score*. I denne tilgang afdækker logopæden forskellen mellem barnets produktion med og uden hjælp som en samlet score. I den anden tilgang, *Individual Phoneme*, gennemgår logopæden alle talelyde og afgør, hvorvidt de er stimulerbare eller ej. Efter at have præsenteret disse, fremfører Glaspey en tilgang, der kaldes *Measure of Speech Adaptability*. Denne tilgang inddrager dynamisk testning og kaldes Glaspey Dynamic Assessment of Phonology (GDAP). I GDAP får barnet point fra 1-15 ud fra to dimensioner, dels det lingvistiske niveau, som lyden er stimulerbar på, dels mængden af cues, der er nødvendig for korrekt produktion, fx om barnet siger det spontant; om verbal model er nok; eller om barnet fx har behov for segmentering eller visuelle cues (ibid.). Denne fremgangsmåde muliggør en systematisk gennemgang af stimulerbarheden, og den giver endvidere mulighed for, at logopæden kan følge barnets fremgang kvantitativt vha. de point, barnet opnår.

Fonologiske analyser

Formålet med den fonologiske analyse er typisk at identificere, beskrive og systematisere barnets fonologiske vanskeligheder. I den audiologopædiske litteratur redegøres der for adskillige analyserammer med afsæt i forskellige fonologiske teorier, som kan bruges til ovenstående formål (fx Williams 2000; Bernhardt & Holdgrafer, 2001; Ingram & Ingram, 2001). Nogle af disse analyseredskaber egner sig til børn med milde fonologiske vanskeligheder, mens andre er mere passende til børn med moderate til massive fonologiske vanskeligheder (Williams, 2003). I det følgende vil vi kort præsentere forskellige rammer til fonologisk analyse af børn med moderate til massive vanskeligheder.

Uafhængig og relationel analyse

Stoel-Gammon & Dunn (1985) introducerede begreberne uafhængig og relationel analyse til at beskrive to analysemetodikker (se tabel 1): I den *uafhængige analyse* beskrives barnets produktioner som en del af et unikt og uafhængigt sy-

Tabel 1 (efter Stoel-Gammon & Dunn (1985) og Davis (2005))

<i>Uafhængig analyse</i>	<i>Relationell analyse</i>
Foninventar <ul style="list-style-type: none"> • Konsonater • Vokaler • Konsonantklynger 	Fon/foneminventar <ul style="list-style-type: none"> • Konsonanter • Vokaler • Konsonantklynger
Fonotaks, fx <ul style="list-style-type: none"> • stavelsesform (C V CV VC CVC...) • antal stavelser (mono, di, poly) 	Fonologiske processer Stavelses- og ordform
Prosodiske karakteristika, fx <ul style="list-style-type: none"> • intonation • tryk • talehastighed 	

stem, der ikke sammenlignes med et allerede eksisterende system. I denne form for analyse er der typisk fokus på barnets fonetiske færdigheder, fx hvilke talelyde barnet faktisk producerer, og fonotaktiske kompetencer, fx hvilke stavelsesstrukturer barnet er i stand til at producere (Williams, 2003). For en yderligere gennemgang af vurdering af fonotaktiske kompetencer, kan vi fx henvise til Velleman (2002).

I den *relationelle analyse* sammenlignes barnets udtale med den voksne udtalenorm, og forskelle mellem de to systemer kan beskrives ud fra fx distinktive træk eller fonologiske processer. I den relationelle analyse beskrives kun de talelyde og stavelsesstrukturer, barnet producerer ukorrekt (Williams, 2003).

Ifølge Stoel-Gammon & Dunn (1985) er det vigtigt at være opmærksom på, at det ikke altid er nødvendigt at lave begge former for analyse hos samtlige børn med fonologiske vanskeligheder. Fx vil det være mere passende at lave en relationel fonologisk analyse af børn med milde til moderate vanskeligheder, fordi børn i denne kategori som regel har færre atypiske fonologiske processer og mere intakte fonologiske systemer end børn med massive fonologiske vanskeligheder (Davis, 2005).

Fonologisk procesanalyse

Den mest anvendte metode til fonologisk analyse er brugen af *fonologiske processer* (Skahan,

Watson & Lof, 2007). Med afsæt i teorien om naturlig fonologi (Stoel-Gammon & Dunn, 1985) bruges fonologiske processer til at systematisere og klassificere et barns fonologiske vanskeligheder. En fonologisk procesanalyse kan betragtes som en relationel analyse, hvor barnets produktioner sammenlignes med den voksne standardudtale (Williams, 2003).

Adskillige fonologiske processer er blevet beskrevet i den normale fonologiske udvikling og hos børn med fonologiske vanskeligheder (Stoel-Gammon & Dunn, 1985; Hegde & Pena-Brooks, 2007). De fonologiske processer, som optræder hyppigt hos begge grupper af børn, kan overordnet inddeles i tre kategorier (Bauerman-Waengler, 2008):

- Processer, der påvirker stavelsesstrukturen (fx udeladelse af trykstærkt stavelse, dvs. udtale af ordet *banan* som [ˈnaːn])
- Substitutionsprocesser, hvor et fonem byttes ud med et andet (fx erstatning af /k/-lyde med [t], dvs. udtale af ordet *kat* som [tat])
- Assimilationsprocesser, hvor produktionen af et fonem påvirkes af et nærliggende fonem i ordet (fx udtale af ordet /banan/ som [bam-aːn])

På trods af den brede anvendelse i klinisk praksis er der flere forfattere, der fremhæver forskellige aspekter, der ikke er optimale ved brugen af fonologiske processer: Fx bruges de fonologiske

processer udelukkende på det deskriptive plan i det logopædiske felt (Bauman-Waengler, 2008), primært til at systematisere de udtalevanskeligheder, som et barn kan have, og ikke til at forklare de observerede fonologiske fejl (Kamhi, 1992; Fey, 1992). Herudover giver de fonologiske processer ifølge Lof (2002) ikke altid tilstrækkelige oplysninger om et barns observerede fejlproduktioner, og derfor kan vigtige oplysninger gå tabt. Eksempelvis beskriver Lof (2002), at fejl som /pl/ →/p/, /pr/→/p/ og /st/→/t/ og /sl/→/l/ alle kan klassificeres som den fonologiske proces' *reduktion af konsonantklynger*, men at en nærmere analyse af de viste fejl viser, at denne term ikke er helt dækkende. Et barn med /pr/→/p/ og /pl/ →/p/ har svært ved at producere likvider, mens et barn med /st/→/t/ og /sl/→/l/ har svært ved at producere frikativer. Der er således tale om to forskellige fejlmønstre. Desuden er der heller ikke fuldstændig enighed omkring terminologien for de forskellige fonologiske processer (Bauman-Waengler, 2008).

Der findes forskellige analyseværktøjer, som kombinerer den uafhængige og den relationelle analyse med hinanden. Ifølge Williams (2003) giver det en mere præcis og fyldestgørende be-

skrivelse af et barns fonologiske system. Som eksempel på dette kan nævnes produktiv fonologisk viden (PFV) (Gierut & Elbert, 1986) og SPACS (Williams, 1997; 2005). Disse beskrives i det følgende.

Produktiv Fonologisk Viden (PFV)

Produktiv fonologisk viden blev introduceret af Gierut og Elbert i 1986, som fremhæver, at måden, hvorpå barnet bruger forskellige fonemer, giver logopæden mulighed for at afgøre, hvad barnet ved om det omgivende sprogs fonologiske system. Metoden er mest velegnet til børn med massive fonologiske vanskeligheder (Williams, 2003).

Barnets PFV vurderes bl.a. på basis af følgende tre kriterier (for en mere detaljeret gennemgang se Gierut & Elbert 1986):

- det fonetiske inventar (udgøres af de talelyde, som barnet er i stand til at producere korrekt)
- det fonemiske inventar (udgøres af de fonemer, som barnet bruger kontrastivt i sin tale)
- fordelingen af fonemerne i det fonemiske inventar (dvs. om barnet producerer de forskellige fonemer korrekt i alle positioner eller i nogle positioner).

Tabel 2: Oversigt over PFV (Gierut & Elbert, 1986)

Type PFV	
Type 1	Barnets produktioner er identiske med den voksne standardudtale. Et barn med type 1 viden vil producere målfonemet korrekt i alle positioner af ordet hver eneste gang.
Type 2	Et barn med type 2 viden vil producere et givet målfonem korrekt i alle stillinger af ordet, men der kan være enkelte ord, hvor barnet substituerer det pågældende fonem med et andet
Type 3	Et barn med type 3 vil producere målfonemet korrekt i alle stillinger af ordet, men ord, som barnet har tilegnet tidligt og ukorrekt (fossiliseret) vil altid blive produceret ukorrekt, fx juice → /wu/
Type 4	Et barn med type 4 viden vil altid producere målfonemet korrekt i en bestemt stilling af ordet, men producere det forkert i andre stillinger af ordet, fx /f/ udtales korrekt i initial stilling af ordet, men ikke medialt eller finalt
Type 5	Et barn med type 5 viden vil i nogle tilfælde producere et givet målfonem korrekt i en bestemt stilling af ordet, fx barnet producerer /s/ korrekt initialt i nogle ord men ikke i andre ord
Type 6	Et barn med type 6 viden vil altid producere målfonemet forkert i alle stillinger af ordet hver eneste gang

Tabel 3. Eksempel på analyse med Procesanalyse og SPACS (eksempel fra Williams; 2005)

Mål	Barnets udtale	Procesanalyse	SPACS
/k/	[t]	Fronting	Kollaps til /t/
/s/	[t]	Stopping/ klusilering	Kollaps til /t/
/sj/	[t]	Stopping/ klusilering	Kollaps til /t/
/st/	[t]	Klyngereduktion	Kollaps til /t/

Når den produktive fonologiske viden er blevet vurderet, kan den klassificeres ud fra seks typer af PFV, som kan rangeres på et kontinuum, hvor type 1 repræsenterer den største mængde af PFV og type 6 den mindste PFV (se tabel 2):

Barnets PFV kan bruges til udvælgelse af målfonemer til interventionen, idet der i flere studier er demonstreret en sammenhæng mellem PFV og generaliseringsprocessen (fx Williams, 1991; Gierut, Elbert & Dinnsen, 1987). Hypotesen er, at ved at udvælge målfonemer fra rækkefølgen mindst-mest PFV, opnås en større generalisering, sammenlignet med udvælgelse af målfonemerne ud fra mest-mindst PFV.

Systematic Phonological Analysis of Child Speech (SPACS)

Systematic Phonological Analysis of Child Speech (SPACS) er en anden analysemodel til systematisering af output (fx Williams, 2006). Metoden lægger vægt på at se på hele barnets lydige system som noget unikt og uafhængigt. Desuden anskues barnet som aktivt, kreativt og i gang med en læringsproces. I SPACS foretages en såkaldt »mapping« af barnets system til det voksne system i form af »fonemkollaps«. Målet er at give en mere holistisk beskrivelse af barnets fonologiske system og at beskrive ligheder mellem barnets system og normen (Williams, 2005; 2006).

SPACS baserer sig egentlig på et testbatteri på 275 fonemer i forskellige positioner samt afprøvning af minimale par og morfofonologiske aspekter. Dette er os bekendt ikke oversat til dansk. Williams (2009) gør imidlertid opmærksom på, at SPACS også finder anvendelse på mindre samples, fx på »Goldman-Fristoe Test of Articulation-2«, som er en amerikansk test af udtale.

På baggrund af det indsamlede materiale foretages en uafhængig analyse. Det særlige ved SPACS er imidlertid den relationelle analyse: Her afdækkes, hvordan barnet benytter strategier til at producere lyde fra voksenrepertoiret, han/hun ikke kan producere. I tabel 3 findes et eksempel:

I eksemplet giver fonologisk procesanalyse anledning til tre forskellige fonologiske processer. Med SPACS vil vi imidlertid se, at barnet kolliderer alle lydene til [t] (amerikansk eksempel). Baggrunden for SPACS er, at der er fonetisk sammenhæng med den lyd, barnet erstatter med: Det er fælles for de tre målllyde, der ikke produceres, at de er ikke-stemte på engelsk, hvilket også gælder /t/. Herudover er både målllyden og erstatningslyden obstruenter (Williams, 2005).

Det følger af SPACS' teoretiske baggrund, at målllyden herefter udvælges ud fra det såkaldte »distant metric«. Samlet betyder dette, at der udvælges lyde, der er så »ekstreme« i forhold til barnets lydige system som muligt, hvorfor disse lyde skulle være lettere at lære. Denne udvælgelse ser bort fra teorier om tilegnelsesrækkefølge (Williams, 2006).

Williams (2006) fremhæver, at fordelene ved denne form for analyse er, at der ikke er tale om en lyd-til-lyd-sammenligning, hvor fejludtalene opdeles i kategorier baseret på artikulationssted, artikulationsmåde og stemthed, men i stedet på en »system-til-system«-sammenligning.

Konklusion

I ovenstående har vi redegjort for nogle af de aspekter, vi i forbindelse med vores søgning efter ny viden i netværket har fundet relevante i udredningen af børn med udtalevanskeligheder med særligt fokus på, hvordan logopæden fx vælger mållyd for interventionen. Som det fremgår, er der mange valgmuligheder snarere end én måde, der altid er korrekt: Logopæden kan på baggrund af det enkelte barn og den konkrete problemstilling vælge mellem forskellige metoder, således at udredningen bliver stærkere og mere anvendelig.

Vi finder dog også, at vi savner mere sammenligning af de enkelte metoder: Hvilke metoder bliver faktisk brugt i dansk praksis? Hvilke

metoder er hensigtsmæssige, når man også tænker på, at udredningstiden ikke er ubegrænset? Mangler vi materialer til systematisk af-dækning af disse aspekter i dansk praksis?

Vi håber, at denne og vores forrige artikel giver andre børnelogopædisk interesserede inspiration til deres udredning af børn med udtalevanskeligheder, sådan som arbejdet med det har givet os.

Der var mange aspekter, der jf. indledningen ikke blev plads til i artiklen. Den interesserede læser kan måske finde yderligere inspiration bl.a. i specialudgaven af *American Speech-Language and Hearing Journal* (11, 2002), hvor forskellige forfattere giver deres bud på, hvad der skal fokuseres på i disse udredninger.

Pernille Hartmann Jensen,
cand.mag. Audiologopæd, PPR Hillerød

Sahra Mengal,
cand.mag., Audiologopæd, PPR Gribskov

Referencer:

- Bauman-Waengler, J. (2008). *Articulatory and phonological impairments - a clinical focus* (3. Udgave.). Boston: Pearson Education, Inc.
- Bernhardt, B.,H. & Holdgrafer, G. (2001). Beyond the basics I: The need for strategic sampling for an in-depth phonological analysis. *Language, Speech and Hearing Services in Schools*, 32, 18-27
- Bowen, C. (2009). *Children's Speech Sound Disorders*. Wiley-Blackwell: West Sussex
- Dahms, A.-G.; Bergstrand, K. L. & Naksov, J. (2005). *KAJ-testen*. Herning: Specialpædagogisk Forlag
- Davis, D.L. (2005). Clinical diagnosis of developmental speech disorders. In A. Kamhi & K. E. Pollock (Eds.), *Phonological disorders in children: Assessment and intervention* (pp. 35-42). Baltimore: Brookes.
- Ege, B. (1997). *Sproglydstesten Metha*. Herning: Specialpædagogisk Forlag.
- Gierut, J., & Elbert, M. (1986). *Handbook of clinical phonology*. San Diego, CA: College-Hill Press.
- Fey, M. (1992). Articulation and phonology: Inextricable constructs in speech pathology. *Language Speech and Hearing Services in Schools*, 23, 225-232.
- Gierut, J. A., Elbert, M., & Dinnsen, D. A. (1987). Functional analysis of phonological knowledge and generalization learning in misarticulating children. *Journal of Speech and Hearing Research*, 30, 462-479.
- Glaspey, A. (2012). Stimulability Measures and Dynamic Assessment of Speech Adaptability. *Perspectives on Language Learning and Education*, 19, 12-18
- Hegde, M. & Pena-Brooks, A. (2000). *Assessment and treatment of articulation and phonological disorders in children*. Austin, TX: Pro-Ed, Inc.
- Hesketh, A. (2009). Q22: Working with phonemic awareness and speech. I: Bowen, C. (Ed.). *Children's Speech Sound Disorders*. West Sussex: John Wiley and Sons, 143-147
- Ingram, D. & Ingram, K.D. (2001). A whole word approach to phonological analysis and intervention. *Language, Speech and Hearing Services in Schools*, 32, 271-283
- Kamhi, A.G. (1992). The Need for a Broad-Based Model of Phonological Disorders. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 23, 261-268.
- Lof, G.,L. (2002). Two Comments on This Assessment Series. *American Journal of Speech-language Pathology*, 11, 255-256
- Mengal, S. & Jensen, P. (2012). Sammenhængende spontantale som element i den logopædiske udredning af børn med udtalevanskeligheder. *Dansk Audiologopædi* 48 (3), 22-29
- Miccio, A. W. (2002). Clinical problem solving: Assessment of phonological disorders. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 11, 221-229.
- Miccio, A. W., Elbert, M., & Forrest, K. (1999). The relationship between stimulability and phonological acquisition in children with normally developing and disordered phonologies. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 8, 347-363.
- Prezas, R. F. & Hodson, B. W. (2007). Diagnostic evaluation of children with speech sound disorders. *Encyclopedia of Language and Literacy Development*. London, ON: Canadian Language and Literacy Research Network
- Skahan, S.M, Watson, M. & Lof, G.L. (2007). Speech-Language Pathologists' Assessment Practices for Children With Suspected Speech Sound Disorders: Results of a National Survey. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 16, 246-259
- Williams, A.L. (1991). Generalization patterns associated with training least phonological knowledge. *Journal of Speech and Hearing Research*, 34, 722-733
- Williams, A. L. (2000). Multiple Oppositions: Theoretical Foundations for an Alternative Contrastive Intervention Approach. *American Journal of Speech -Language Pathology*, 9, 282-288
- Williams, A. L. (2003). *Speech disorders resource guide for preschool children*. Clifton Park, NY: Singular.
- Williams, A.L. (2006). A systematic approach for assessment and intervention: A case study. *Advances in Speech-Language Pathology, September 2006; 8(3)*, 245 - 256
- Williams, A. L. (2009). A19: Assessment and Intervention from a systemic perspective. I: Bowen, C. (Ed.). *Children's Speech Sound Disorders*. West Sussex: John Wiley and Sons, 143-147
- Stoel-Gammon, C., & Dunn, C. (1985). *Normal and disordered phonology in children*. Austin, TX: PRO-ED, Inc.
- Velleman, S. (2002). Phonotactic therapy. *Seminars in Speech and Language*, 23, 43-57.

Audiologisk praksis anno 2012

– skaber vi nye muligheder for børn med cochlear implant?

Af Lone Percy-Smith, Jane Lignel Josvassen, Georg Busch, Minna Sandahl, Lena Nissen, Theis Lange, Ea Rusch og Per Cayé Thomasen

Børn med cochlear implant har efter introduktion af neonatal screening og mulighed for to implantater helt nye audiologiske muligheder end tidligere dokumenteret. Artiklen sætter fokus på, om den tidlige audiologiske indsats resulterer i, at børn med CI indhenter den sproglige forsinkelse i forhold til sprogforståelse og ordforråd.

Den pædiatriske audiologiske praksis har i Danmark undergået en markant ændring indenfor de sidste syv år. I januar 2005 blev den landsdækkende neonatale hørescreening (UNHS) i Danmark indført og i september 2006 blev der åbnet for bilateral behandling af børn med så svært et høretab, at cochlear implant var indiceret. Gruppen af svært hørehæmmede børn har på grund af disse beslutninger ændret karakter i forhold til deres høremæssige status. For børn med medfødt hørenedsættelse er det nu muligt at stille diagnosen i 2-3 måneders alderen, hvor høreapparatbehandlingen ligeledes starter. Når der er indikation for det, tilbydes børnene simultan bilateral cochlear implant som 9-11 måneder gamle. Svært hørehæmmede børn i Danmark har på denne baggrund et helt anderledes auditivt potentiale end nogensinde tidligere dokumenteret.

Internationale studier dokumenterer, at majoriteten af svært hørehæmmede børn, som modtager tidlig behandling med høreapparat (HA) og cochlear implant (CI), indhenter deres sprogforsinkelse og opnår et sprogligt niveau sammenligneligt med jævnaldrende normalthøren-

de børns sprog [1, 2, 3, 4]. Der er et ønske om og behov for også at dokumentere danske hørehæmmede børns udbytte af den tidlige audiologiske behandling.

Gruppen af børn med CI havde i 2010 nået et omfang og en alder, som muliggjorde en repræsentativ undersøgelse af disse børns auditive, talesproglige og trivselsmæssige niveau. En sådan dokumentation er afgørende for, hvorledes både professionelle og forældre i Danmark vælger at betragte børn med CI, og hvorledes børnenes (re)habiliteringsbehov defineres.

I nærværende studie har projektgruppen bestået af 4 audiologopæder, 2 på hvert CI-center, en audiolog, en kirurg, en tekniker, en psykolog og to statistikere fra Biostatistisk afdeling, Københavns universitet, og gruppen dækker dermed en bred vifte af mange forskelligartede fagprofiler. Med midler fra Oticonfonden, som anvendtes til aflønning én dag ugentligt til projektlederen, samt midler fra Danaflex, der muliggjorde omfattende statistisk bearbejdning af data, har forfatterne igennem en periode fra 2010 til 2012 indsamlet data fra 83 børn med CI og deres udbytte af den tidlige audiologiske indsats. Det var et mål at afdække faktorer, der har effekt på auditivt, sprogligt og trivselsmæssigt udbytte og derved skabe mulighed for evidensbaseret vejledning på de to CI-centre. Det har været et krav fra projektgruppen selv, at data primært skulle publiceres i videnskabelige tidsskrifter med peer reviews. I det følgende vil der være en gennemgang af de to artikler, som datasættet foreløbigt er udmøntet i.

Danish Medical Journal

Første publikation var en artikel i Danish Medical Journal [5], hvor fokus var statistisk signifikante forskelle mellem børn med CI i Øst- og

Vestdanmark. De fundne forskelle var både af medicinsk og audiologisk karakter og omhandler start af høreapparat-behandling, implantationsalder, tilbud om bilateral (simultan/sekventiel) implantation og bimodal behandling (samtidig HA og CI-behandling) samt antal af talehøre-pædagogtimer og forældres deltagelse i den talehøre-pædagogiske undervisning. Der fandtes ikke forskelle i antal af børn diagnosticeret med andre vanskeligheder og børn med anden etnisk baggrund. Der var ingen forskelle i den auditive formåen målt ved scores fra Capacity of Auditory Performance, CAP og diskrimination af minimale par målt ved BKS-testen. Derimod fandtes signifikante forskelle i udbytte indenfor alle de testede sproglige områder samt trivsel, hvor børn med CI fra Østdanmark scorede højest. Børn fra Vestdanmark fik signifikant flere timer med talehøre-pædagogisk undervisning og flere støttepædagogtimer. Signifikant færre forældre deltog i undervisningen i Vest. Der har været undren vedrørende antal besvarelser fra forældre [6]. Derfor skal det her understreges, at 62 forældre besvarede spørgsmålet om deltagelse, fordi 18 børn slet ikke modtog talehøre-pædagogisk bistand, og dermed skulle forældrene naturligvis ikke besvare spørgsmålet om deltagelse eller ej. Derudover var der tre »missing« besvarelser. Børn fra Vestdanmark havde startet HA-behandling senere og var implanteret senere end børn fra Østdanmark.

Ovennævnte publikation har afstedkommet debat i medier og blandt professionelle, hvilket projektgruppen anser for en vigtig og nødvendig del af processen i fortsat at udvikle best practise indenfor de medicinske audiologiske og de audiologopædiske/pædagogiske tilbud til familier med hørehæmmede børn. Det skal understreges, at studiet ikke havde til formål at afdække regionale forskelle, men da disse fremstod i databearbejdningen med så overvældende signifikans, besluttedes det at publicere disse data i det nationale videnskabelige tidsskrift *Danish Medical Journal*. Den undren, som den første databearbejdning fremkaldte, fik naturligvis projektgruppen til at ønske nærmere analyse af faktorer med effekt på udbyttet for at kunne pege på de markante forskelle mellem Øst og Vest, og allervigtigst: kunne pege på faktorer, som alle

parter, i.e. forældre og professionelle, i behandlingen af børn med CI bør være opmærksomme på.

International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology

I det følgende vil der være en opsummering af den omfattende statistiske analyse, som indgår i artikel i *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology* (artikel accepteret oktober 2012). Data relaterer til 83 børn med cochlear implant og deres familier. 94 børn født i perioden mellem januar 2005 og januar 2011 blev tilbudt deltagelse, og der er således en deltagelsesprocent på 88. Børnene skulle have hørt i minimum 6 måneder med CI. 68 (82%) var bilateralt implanteret. Gennemsnitsalder for implantation var 19.6 måneder (range 5;55), gennemsnitsalder ved testing var 46.3 måneder (range 17;74), og gennemsnitsalder for hørelse med CI var 25.9 måneder (6;59). Børnene kom med forældre til en af de to CI-centre og blev testet i normalt dagligstuemiljø med tester placeret indenfor en meters afstand til barnet. Forældre var altid tilstede ved testningen. Børnene gennemgik et testbatteri omfattende Tait videoanalyse, sproglydstest, skelnetest (BKS), aktiv og passiv ordforrådtest samt sprogforståelsestest. Afhængig af børnenes alder gennemgik de enkelte børn forskellige tests, og det er afgørende for forståelsen af data, at det eksakte antal børn i hver test derfor varierer. I det følgende vil der være særlig fokus på udbytte af børnenes passive og aktive ordforråd samt sprogforståelse dokumenteret ved PPVT-4, Reynell receptive del og »Viborgmaterialet«. De tre test afdækker en væsentlig og sårbar del af den samlede sprogudvikling [7] og har derfor afgørende interesse for sprogudviklingen hos børn med CI. Udbytte af CI i forhold til sprogforståelse og ordforråd er ligeledes sprogområder som er massivt dokumenteret i den internationale litteratur [2, 3, 4, 10], og derved er det muligt at perspektivere danske børns sprogforståelses- og ordforrådsniveau til internationale studier. De tre tests er opgjort både i forhold til barnets kronologiske alder og hørealders med CI, men i nærværende artikel vil data kun blive beskrevet for den kronologiske alder.

Dataanalyse

Data er behandlet og analyseret af statistikere fra Biostatistisk afdeling ved Københavns universitet, og det skal understreges, at de to statistikere ikke er del af et fagligt CI-team, men udelukkende har behandlet data ud fra analytiske overvejelser i forhold til typen af data. Data blev primært analyseret med logistisk regression. For variable, hvor det ikke var meningsfyldt og/eller konfidensintervaller ikke gjorde det muligt at estimere odds ratios, blev der i stedet udført Fishers' Exact test. Resultater fra dataanalysen angiver odds ratio estimater for børnenes odds for at klare sig alderssvarende på en given test. Der blev opstillet en række baggrundsfaktorer for at afdække disses indflydelse på testresultaterne. De potentielle baggrundsfaktorer var følgende: køn, region, audiologisk diagnose, diagnosticeret handicap ud over hørehandicappet, startalder for HA-behandling præimplant, alder ved implantation, alder ved test, hørealders med CI, implantationsmåde (simultan/sekventiel/bimodal), antal talehørepædagogtimer med/uden deltagelse af forældre, antal støttepædagogtimer, institutionsplacering, forældres kommunikationsform med barnet, tabt arbejdsfortjeneste samt forældres uddannelsesniveau.

Odds ratio estimaterne, OR, præsenteres med en reference, og forstås på følgende måde: Et odds ratio estimat på 0.25 for implantationsalder mellem 12-17 måneder betyder, at børn implanteret i alderen 12-17 måneder kun har 0.25 gange så store odds for at klare PPVT-4 alderssvarende sammenlignet med børn implanteret mellem 5-11 måneder. De bemærkelsesværdige regionale forskelle afstedkom nærmere analyse i forhold til de fire audiologopæder, som havde testet børnene, idet det var et ønske nærmere at afklare, om de fire testere havde introduceret en bias ved selve testningen. Nogle børn blev testet af én tester, og nogle børn blev testet, hvor to testere var tilstede samtidigt. Ved at sammenligne logistiske regressioner, hvor kun information om hver enkelt tester og de regionale forskelle blev inkluderet, var det muligt at analysere eventuelle signifikante forskelle mellem de fire testere. Derudover blev det også nærmere undersøgt, om den regionale forskel kunne forklares ved, at Øst havde flere ikke-testbare børn

end Vest. Dette blev gjort ved en sensitivitet analyse.

Resultater

Resultaterne vil i det følgende kun blive kort beskrevet. For nærmere beskrivelse af data med angivelse af eksakt antal børn i hver test, missing besvarelser og ikke-testbare børn henvises til kommende publikation i International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology.

Alle børn havde 100% non-looking-vocal turns i Tait analysen, og disse data har derfor ikke været genstand for nærmere statistisk analyse. 82 forældre udfyldte vurderingsskemaet, Capacity of Auditory Performance, CAP, vedrørende deres barns auditive niveau, og 93% af børnene scorede på et niveau, hvor de kan tale i telefon med en kendt person. I forhold til børnenes talefyldthed udfyldte 82 forældre Speech Intelligibility Rating-vurderingsskemaet, SIR, og 72% af børnene scorede højt, i.e. kan forstås af alle som lytter til barnet. 33 børn gennemførte BKS-testen, og 97% scorede mere end 50% korrekt. 49 børn blev testet med sproglydstesten, og 82% scorede mellem 51% og 100% korrekt. Derudover udfyldte 79 forældre skema vedrørende deres barns selvværd, og 87% blev vurderet til at have et højt selvværd.

Reynell testen

71 børn gennemgik Reynell testen, og 68% havde ikke en alderssvarende sprogforståelse. Resultatet fra den statistiske analyse viste følgende signifikante effekter præsenteret i odds ratio estimater, OR, tal i parentes angiver 95% konfidens interval:

- Børn i Øst havde 4.72 (1.64;15.17) gange højere odds for at klare sig alderssvarende end børn i Vest.
- Børn implanteret mellem 5-11 måneder havde højere odds end børn implanteret mellem 12-17 måneder, OR = 0.34 (0.087;1.2), og 18+ måneder, OR = 0.08 (0.01;0.303).
- Jo længere tid børnene havde hørt med CI, jo højere odds havde de for at klare sig alderssvarende, OR = 3.98 (1.35;12.81), for mere end 36 måneders hørealders sammenlignet med børn, som havde hørt i 6-23 måneder.
- Jo flere støttepædagogtimer, børnene fik, jo

dårligere odds havde de for at klare sig alderssvarende. Børn, som fik 5-15 timer ugentligt, havde OR = 0.81 (0.24;2.62), og børn, som fik > 15 timer, havde OR = 0.15 (0.00;0.86) sammenlignet med børn, som slet ikke fik støttepædagogtimer.

- Børn, som var inkluderet i institutioner for normalhørende børn, havde højere odds end børn, som var i basisinstitutioner (i.e. specialinstitutioner for hørehæmmede børn), OR = 0.15 (0.008;0.868).
- Der var signifikant effekt af forældres kommunikationsform, $p = 0.013$. Odds ratio estimerer kunne ikke estimeres, eftersom der ikke var nogen børn, som fik tegn af deres forældre, som klarede sig alderssvarende.

PPVT-4 testen

68 børn fuldførte den receptive ordforrådtest, PPVT-4, og 66% scorede under alder. Resultatet fra den statistiske analyse viste følgende signifikante effekter:

- Børn i Øst havde 14.76 (4.27;70.36) gange højere odds for at klare sig alderssvarende end børn i Vest.
- Der var signifikant p -værdi, $p < 0.001$, for alder for HA-start præimplant, således at børn som startede HA-behandling mellem 0-5 måneder klarede sig signifikant bedre end børn, som startede HA-behandling senere.
- Diagnosen medfødt døvhed af ukendt årsag var associeret med signifikant bedre score end arvelig hørenedsættelse, meningitis, Pendred syndrom og andre diagnoser ($p < 0.001$).
- Børn implanteret mellem 5-11 måneder havde højere odds end børn implanteret mellem 12-17 måneder, OR = 0.25 (0.059;0.97), og 18+ måneder, OR = 0.06 (0.014;0.253).
- Børn implanteret bilateralt havde højere odds for at klare sig alderssvarende end børn, som var bimodalt behandlet. OR = 8.57 (1.091;182.876) for sekventielt bilateral implantation og OR = 7.84 (1.35;149.55) for simultan bilateral implantation.
- Der var signifikant effekt af forældres kommunikationsform, $p = 0.012$. Odds ratio estimerer er uendelige, fordi der ikke var nogen børn, som fik tegn af deres forældre, som klarede sig alderssvarende.

Viborgmaterialet

49 børn gennemførte den aktive ordforrådtest Viborgmaterialet. 45% scorede i gruppen 0-25%, 27% scorede i den mellemste gruppe 26-50%, og 29% scorede i den øverste gruppe 76-100%. Resultatet fra den statistiske analyse viste følgende signifikante effekter:

- Børn implanteret mellem 5-11 måneder havde højere odds end børn implanteret mellem 12-17 måneder, OR = 0.69 (0.12;3.732), og 18+ måneder, OR = 0.10 (0.01;0.52).
- Jo længere tid børnene havde hørt med CI, jo højere odds havde de for at klare sig alderssvarende, OR = 6.25 (1.32;45.99) for mere end 36 måneders hørelder sammenlignet med børn, som havde hørt i 6-23 måneder.

Der fandtes ikke signifikante effekter for følgende baggrundsvariable for de tre tests: forældres uddannelsesniveau, antal talehørepædagogtimer ugentligt, andet diagnosticeret handicap, tabt arbejdsfortjeneste samt forældres deltagelse i talehørepædagogundervisningen.

Tester bias

For at analysere, om den regionale forskel kunne forklares ved, at de fire audiologopæder ved testningen havde introduceret en bias, blev logistiske regressioner med information om hver enkelt tester og de regionale forskelle inkluderet. Der blev lavet likelihood ratio tests, hvor de to testere fra hver region blev sammenlignet i forhold til børnenes scores, dvs. $\text{tester1} = \text{tester2}$ og $\text{tester3} = \text{tester4} = \text{tester3} + 4$. Resultatet af denne analyse viste ikke signifikante forskelle mellem testerne i forhold til Reynell, PPVT-4 og Viborgmaterialet, og konklusionen er derfor, at de to testere indenfor hver region ikke kan antages at teste signifikant forskelligt.

Flere børn i Øst end Vest kunne ikke testes, og for at kunne afgøre, om dette var en medvirkende faktor til den kraftige regionale forskel, blev alle ikke-testbare børn fra både Øst og Vest i en sensitivitets-analyse klassificeret som scorende under alder. Derved kan det analyseres, om dette ændrer signifikans-værdierne for de enkelte tests. Analysen viste ikke kvalitative ændringer i signifikansværdierne, og det kan derfor konkluderes, at der ikke er grund til at tro, at den regio-

nale forskel kan forklares ved en bias introduceret af testerne i forhold til at klassificere et barn ikke-testbart.

Opsummering og Diskussion

Den grundige statistiske analyse kastede lys over områder, som alle professionelle i den danske høreforsorg bør være opmærksomme på i vejledningen til familier med hørehæmmede børn. Opsummerende kan følgende fremføres:

1. HA-behandlingen bør starte før 6 måneders alderen.
2. CI-behandlingen bør ligeledes starte så tidligt som muligt og helst inden 12 måneders alderen.
3. Børn, der er bilateralt implanteret, klarer sig bedre end børn, der er bimodalt behandlet, hvilket bør afstedkomme en faglig diskussion om, hvorvidt nuværende kriterier for bilateral implantation er passende. Der sås ikke markante forskelle på sekventiel vs. simultan implantation.
4. Børn med diagnosen medfødt døvhed klarede sig bedre end børn med diagnoser, hvor høretabet progredierer og fluktuerer. Dette bør skabe særlig audiologisk opmærksomhed overfor hørehæmmede børn med diagnoser som f.eks. Pendred.
5. Jo flere støttepædagogtimer barnet modtog ugentligt, jo dårligere var det sproglige udbytte. Dette må afstedkomme en faglig diskussion om indholdet og kvaliteten af de støttepædagogtimer, som børn med CI tildeles.
6. Ingen børn, som kommunikerer med tegn med deres forældre, klarer sig alderssvarende på de tre udvalgte tests. Børn, som får tegn i en periode, hvor den auditive sans skal trænes og udvikles, ser ikke ud til at profitere af samtidigt af få tegnstøtte. Ydermere skal det problematiseres, at majoriteten af forældre ikke har tegn som en naturlig kommunikation, og at udfordringen derfor bliver dobbelt så stor for forældrene, dvs. der skal arbejdes med at udvikle den auditive sans, og forældrene skal samtidig også selv lære og selv udvikle deres tegnforråd.

De mange resultater er naturligvis blevet genstand for diskussion og undren [6,8]. I dette stu-

die gives ingen årsagsforklaringer, men de markante resultater må nødvendigvis sætte eksisterende forskelle mellem regionerne under lup og evt. afføde en nærmere undersøgelse af disse. En af de forskelle, der også er nævnt i den første publikation, er organiseringen af høreforsorgen, der er væsentlig forskellig mellem de to lande dele.

Efter den grundige statistiske analyse kunne det ydermere konkluderes, at de fire testere ikke har introduceret en bias, og de allerstørste odds ratio estimerer fremkom netop ved regionsvariablen for PPVT-4, hvor børn i Øst havde 14.76 højere odds end børn fra Vest. Dette er markante tal, som må vække undren og bekymring for børn i Vestdanmark. Danmark har udviklet det medicinsk-tekniske område, og der er skabt væsentlige forbedringer for tidlig audiologisk behandling af hørehæmmede børn. Populationen i nærværende studie udviste også meget højt niveau af auditiv performance, og som eksempel er Tait analysen slet ikke sensitiv nok til måling af børnenes auditive integration.

Tilbage står det dybt undrende spørgsmål, hvorfor majoriteten af børnene demonstrerer så dårlige resultater for ordforråd og sprogforståelse? Dette er i kontrast til andre studier af tidligt behandlede hørehæmmede børn [2, 3]. Der er fra anden side søgt årsagsforklaringer på de dårlige resultater, bl.a. nævnes børnenes udtrætning ved testningen og børnenes utryghed ved at være på CI-centrene [6,8]. Dette kan selvfølgelig ikke udelukkes, men det må samtidig også fastslås, at de fire testere naturligvis sørgede for at skabe trygge rammer, og at forældrene altid var tilstede ved testningerne. Der ud over står udsagn om utryghed i kontrast til forældrenes meget store opbakning til projektet, hvilket kan ses af en deltagelsesprocent på 88.

Er dansk et svært sprog at lære, og kan en forklaring være sprogspecifik, og er det danske vokalrige sprog sværere at tilegne sig via hørelse med CI? Dette kan ikke besvares med resultater fra studiet, og det vil være meget vanskeligt at kontrollere for videnskabeligt. Nogle peger på, at danske børn opholder sig mange timer i institution, og derfor ikke får sprogstimulation nok

[6]. For nærværende population står dette i kontrast til det faktum, at 59% af forældrene fik tabt arbejdsfortjeneste.

Børnene i studiet havde i gennemsnit 25.9 måneders hørealders med CI, og majoriteten havde ikke indhentet sprogforsinkelsen på disse godt to år. I Danmark indførte Sundhedsstyrelsen i januar 2011 retningslinier for den initiale genoptræning [9]. Alle børn, der får CI, tilbydes et års genoptræning på CI centeret. Hvilken effekt, denne initiale genoptræning har, må vise sig, men man må dog være kritisk overfor, om et års ensrettet intervention er tilstrækkeligt, når man ser på international praksis [10]. Samtidig må kvaliteten af CI-centres, regioners og kommuners tilbud til denne gruppe af børn med CI diskuteres, og det ville være sundt hvis alle professionelle kunne undres og spørge som Sue Archbold »Has deaf education changed enough?« [11].

Endelig er der spørgsmålet om AVT (Auditory Verbal Therapy), som er genstand for megen diskussion i denne tid. Nærværende studie indrager ikke AVT, men det er svært at komme uden om i en diskussion som denne. AVT er beskrevet som en effektiv behandling af hørehæmmede børn [10] og står til dato som en velafprøvet og evidensbaseret metode, som kræver en 3-årig efteruddannelse. Ingen audiologopæder/tale- og hørepædagoger i Danmark har en efteruddannelse i AVT og kan således ikke benytte den beskyttede titel cert. AVT/cert. AVed eller »Auditory verbal Therapist/Auditory Verbal Educator«.

Talrige kurser i AVT har været afholdt i hele landet, men kan det erstatte et 3-årigt uddannelsesforløb? Alle professionelle, der arbejder med AVT, bør føle sig forpligtede til at informere forældrene om, hvorvidt deres AVT-viden er baseret på kurser eller reel uddannelse. Forældres eneste kvalitetssikring er netop, at de bliver tilbudt en behandling af uddannet personale eller personale, som klart melder ud, på hvilket niveau de har kendskab til den metode, som de arbejder ud fra.

Vi vil gerne stille spørgsmålet, om vi som audiologopæder/tale- og hørepædagoger har høje nok forventninger til børnenes sproglige udbyt-

te, om vi formår at arbejde tilstrækkeligt målrettet med at udvikle den auditive sans, og om vi er dygtige nok til at vejlede forældrene ud fra en forventning om normal sproglig udvikling?

Nogle professionelle har det udgangspunkt, at hørehæmmede børn har pragmatiske vanskeligheder [6], men savner dette udsagn ikke dokumentation? Hvis børnene har pragmatiske vanskeligheder, er det så fordi, familierne aldrig har fået vejledning i at udvikle barnets pragmatiske færdigheder?

Ligeledes må nærværende dokumentation af særdeles lavt niveau af sprogforståelse og ordforråd hos danske børn med CI bruges til, at den audiologopædiske indsats målrettes, og at vejledningen til forældre bliver specifik og målbar.

Studiet her lægger op til et longitudinelt studie af børnegruppen for derved at kunne afgøre, om og hvornår børnene indhenter den sproglige forsinkelse. Der ud over er projektgruppen naturligvis klar over, at mange andre områder indenfor pædiatrisk cochlear implantation kunne være undersøgt, og andre metoder kunne være anvendt. Projektgruppen vil samtidig understrege, at undersøgelsen overholder alle regler om objektivitet og videnskabelig redelighed, og i høj grad kan anvendes som en del af en evidensbaseret vejledning til familier med hørehæmmede børn.

*Audiologopæd Lone Percy-Smith,
loper@geh.regionh.dk, Østdansk CI center*

*Audiologopæd Jane Lignel Josvassen,
Østdansk CI center*

*Psykolog Georg Busch,
privat praktiserende*

*Audiologopæd Minna Sandahl,
CI koordinator Vestdansk CI center*

*Audiologopæd Lena Nissen,
Vestdansk CI center*

*PhD Theis Lange, lektor,
Biostatistisk afdeling Københavns universitet*

*Cand. Scient. Ea Rusch, forskningsassistent,
Biostatistisk afdeling Københavns universitet*

*MD DMSc Per Cayé Thomasen,
kirurgisk overlæge Østdansk CI center*

Referencer

1. Flexer C. Cochlear implants and neuroplasticity: linking auditory and practice. Cochlear implants int. 2011 May;12 Suppl1:s19-21
2. Dettmann S.J., Pinder D, Briggs R.J.S, Dowell R.C., Leigh J.R.. 2007. Communication development in children who receive cochlear implant younger than 12 months: Risks versus benefits. Ear Hear 2007; 28. 2 supplement: 11S-18S.
3. Tait M, De Raeve L, Nikolopoulos T.P. Deaf children with cochlear implants before the age of 1 year: comparison of preverbal communication with normally hearing children. Int J.Pediatr. Otorhinolaryngol 2007; 71:1605-1611.
4. Niparko JK, Tobey EA, Thal DJ, et al.Spoken Language Development in Children Following Cochlear Implantation. JAMA. 2010; 303(15):1498-1506
5. Percy-Smith L., Busch GW, Sandahl M., Nissen L., et al. Significant regional differences in Denmark in outcome after cochlear implantation in children. Dan Med 2012; 59/5 May
6. Franck, B. Cochlear Implant til born – en medicinsk og pædagogisk udfordring. 2012. www.hoereforeningen.dk.
7. Salén B., Nettelbladt U. Patterns of vulnerability of language in children with severe developmental language disorders. Scand.J. logopedics and phonology, 1992; 17: 77-85
8. Andersen O., Søbye L.. Bemærkninger til undersøgelse om det auditive og sproglige udbytte hos småbørn med CI – offentliggjort i Danish Medical Journal 59/5 May 2012. Juni 2012. DeClbels nyhedsbrev.
9. Kliniske retningslinier for pædiatrisk cochlear implantation, efterbehandling og monitorering. 2010 Sundhedstyrelsen. <http://www.sst.dk/~media/Planlaegning%20og%20kvalitet/Specialeplanlaegning/Udmeldinger/Klinisk%20retningslinjer%20for%20CI%20på%20børn.ashx>
10. Dornan D., Hickson L., Murdoch B. Is auditory verbal therapy effective for children with hearing loss? Volta 2010; 110:361-387.
11. Archbold S. Children with cochlear implant—what is needed—and what is wanted in the long-term? Cochlear implants int. jun; 2010. 11 Suppl 1:28-7.

HEAR THE FUTURE

Comfort Audio tilbyder Comfort Digisystem, en unik serie høreprodukter som gør det muligt at høre godt i alle situationer.

Comfort Digisystem formidler krystalklar lyd på grund af den digitale teknik. Der er ingen generende støj eller lydudfald. Comfort Digisystem er aflytningssikkert, naturligtvis.

Comfort Audio
Benediktevej 5
3480 Fredensborg
Tel 33 78 03 02
www.comfortaudio.dk

LIDER DU AF **TINNITUS**?

At have høretab kan være temmelig ressourcekrævende. Blot det at lytte kræver en stor indsats, og træthed eller udmattelse, koncentrationsproblemer og stress følger ofte med et høretab. Undersøgelser har vist, at stress er meget mere almindeligt hos mennesker med høretab end hos normalthørende.

En ret stor del af de mennesker, der har høretab, er også ramt af tinnitus, og er derfor dobbelt belastede.

Ikke blot skal de anstrenge sig for at høre, de bruger også en masse energi på at forsøge at ignorere den konstante lyd i deres ører. Effekten af dette kan være ret alvorlig eller endog invaliderende, med forstyrrelse af søvn, familierelationer og arbejdsevne til følge. Dette kan igen medføre stress, irritabilitet, mangel på koncentration og lav livskvalitet.

De stress-relaterede konsekvenser ved høretab og tinnitus har motiveret Widex til at lave en særlig funktion til afslapning og koncentration. Denne funktion kaldes Zen og er indeholdt i de nyeste høreapparatmodeller fra Widex.

Du kan bestille yderligere dokumentation og information om Zen-programmets gavnlige indvirkning på tinnitus samt om Widex høreapparater på 44 35 60 80 eller på www.widex.dk

Om at udvikle en test til brug i dansk børnelogopædi

Af Julie Møller Terkelsen og
Tine Pilegaard Juul

Denne artikel tager udgangspunkt i vores speciale, som blev afleveret på Syddansk Universitet i foråret 2011. Specialets fokus var delt på to forbundne områder. Den første del af specialet var en empirisk undersøgelse af otteårige børn med specifikke sproglige vanskeligheders (SLI) færdigheder i præteritumbøjning af verber. I den anden del af specialet forsøgte vi på baggrund af resultaterne fra specialets første del og principper for testkonstruktion at konstruere en test, der i praksis kan vurdere børns færdigheder i at bøjne verber i præteritum.

I lyset af, at Rikke Vang Christensen (2010) i sit ph.d.-projekt fandt, at præteritumbøjning kan være en klinisk markør for SLI på dansk, fandt vi det relevant at lave en empirisk undersøgelse af danske børn med SLI's færdigheder i præteritumbøjning sammenlignet med samme færdigheder hos børn med typisk sprogudvikling. En sådan undersøgelse var samtidig nødvendig som grundlag for den efterfølgende testudvikling.

Præteritumbøjning på dansk

Der skelnes overordnet mellem en svag og en stærk præteritumbøjning af verber på dansk, hvor den svage bøjning tilføjes syllabisk suffiks, og den stærke form karakteriseres af vokalændring og ingen tilføjelse af suffiks (syngende – sang) (Christensen & Christensen, 2005). Den svage præteritumbøjning inddeles, afhængig af definition, i to eller tre undergrupper henholdsvis den svage store, svage lille og evt. svage uregelmæssige klasse. Den svage store klasse indehol-

der, som navnet antyder, flest verber og er den eneste fuldproduktive klasse, dvs. alle nye verber tilføjes denne. Denne betegnes også –ede-bøjning (downloade - downloadede). Den svage lille og den svage uregelmæssige klasse får begge endelsen –te (købe – købte), og den sidstnævnte har desuden ændring af vokalkvalitet (bage – bagte (Bleses, 1998)). Det er forskelligt, om disse betragtes som en samlet klasse eller to separate. Af hensyn til testmaterialet og de data, der anvendes til sammenligning, betragtes de i denne undersøgelse som to separate klasser.

Undersøgelsens deltagere

Deltagerne til undersøgelsen fandt vi ved at kontakte logopæder i PPR og tale-/høreklasser, som vi præsenterede for specifikke deltagerkriterier. Kriterierne var 'specifikke sprogvanskeligheder uden oplagte årsager' samt en række eksklusionskriterier, som kan ses i detaljer i specialet (Juul & Terkelsen, 2012). Ud fra disse kriterier udvalgte logopæderne mulige deltagere, hvilket resulterede i kontakt til 34 børn. Undersøgelsen inkluderede ved sin afslutning 28 børn med specifikke sproglige vanskeligheder. For at udelukke, at nonverbale færdigheder spillede en rolle i forhold til deltagernes præstationer, blev alle testet med Ravens Coloured Progressive Matrices, som tester færdigheder i nonverbal ræsonnering, og kun børn med begavelse inden for normalområdet (her defineret som scorer $> - 1$ SD fra normen) blev inkluderet i undersøgelsen. Denne testning ekskluderede, sammen med andre diagnoser, 6 af de oprindeligt 34 testede børn.

Deltagernes aldersspænd strakte sig fra 8;0 til 8;11 år, da det allerede i litteraturgennemgangen af området havde vist sig, at præteritumbøjning er en færdighed, der tilegnes relativt

sent hos danske børn med typisk sprogudvikling. Den publicerede litteratur om alderen for danske børns tilegnelse begrænser sig til et ph.d.-projekt udført af professor Dorthe Bleses. I projektet undersøgte hun præteritumbøjning hos danske børn med typisk sprogudvikling på 4, 6 og 8 år og fandt, at dette morfologiske aspekt først kan anses for mestret i 8-års alderen (Bleses, 1998). Se tabel 1 nedenfor for korrekthedsprocenter.

Testmateriale og resultater

Til undersøgelsen af børnene med SLI's færdigheder i præteritumbøjning anvendte vi et materiale kaldet Præteritumtesten. Materialet er ikke en reel test og eksisterer derfor ikke i sin nuværende form i dansk børnelogopædi. Materialet er udviklet af Dorthe Bleses til brug i sit ph.d.-projekt, og ved at anvende samme materiale i vores undersøgelse fik vi det bedste grundlag for sammenligning af børn med og uden SLI's færdigheder. Præteritumtesten er en sætningsfuldendelsestest, der udelukkende skal vurdere konstruktet bøjning af verber i præteritum, og samme testformat er brugt i flere internationale undersøgelser (fx Conti-Ramsden et al., 2010; Marchman et al., 1999 og Ragnarsdottir et al., 1998). Testen består af 60 sætninger, der alle indeholder et verbum fra en af de fire beskrevne bøjningsklasser. De 60 verber er udvalgt på baggrund af Maegaard og Ruus' frekvensliste over

hyppige ord i børnebøger (se Bleses, 1998 for listen), og med henblik på mulighed for vurdering af betydningen af type- og tokenfrekvens. Denne del uddybes ikke her, men kan findes i specialet (Juul & Terkelsen, 2012).

Da Præteritumtesten er udviklet til forskningsbrug, med det formål at undersøge hvor mange verbers præteritumbøjning børn med typisk sprogudvikling mestrer, findes der ikke fastsatte stopkriterier eller standardisering til testen.

Undersøgelsens resultater er opgjort på gruppeniveau, da vi havde behov for at se, hvordan børnene med SLI præsterede i forhold til børn med typisk sprogudvikling. Resultaterne ses af tabel 1 og viser en signifikant forsinkelse i tilegnelsen af præteritumbøjning hos børnene med SLI. Desuden ses det også, som ovenfor beskrevet, at danske børn med typisk sprogudvikling først mestrer præteritumbøjning i 8-års alderen (Bleses, 1998). Resultatet for børnene med specifikke sprogvanskeligheder dækker over stor variation inden for gruppen, med scorere fra 0-60% korrekte, men trods denne har ingen af børnene med SLI scorer høje nok til at konkludere, at de mestrer præteritumbøjning.

Udvikling af en præteritumtest

Specialets andet formål var at udvikle en præteritumtest til otteårige børn. Udarbejdelsen af testen tog udgangspunkt i:

Tabel 1

Korrekte præteritumformer for børn med typisk sprogudvikling (TYP) og børn med SLI (SLI)

		<i>Total</i>	<i>Stærke klasse (ureg.)</i>	<i>Store svage klasse (-ede)</i>	<i>Lille svage klasse (-te)</i>	<i>Svage uregelmæssige klasse (vokalændr. + -te)</i>
	4 år	33%	22%	70%	27%	6%
<i>TYP</i>	6 år	50%	40%	83%	53%	22%
	8 år	70%	63%	87%	80%	50%
<i>SLI</i>	8 år	28%	16%	57%	28%	15%

- Undersøgelsen af præteritumbøjning hos børn med SLI
- Undersøgelsen af præteritumbøjning hos børn med typisk sprogudvikling foretaget af Bleses (1998)
- Psykometriske metoder og beregninger samt
- Praktiske ønsker til testen

Efter at vi havde vist, at otteårige børn med SLI har en signifikant lavere tilegnelse af præteritumbøjning end jævnaldrende med typisk sprogudvikling (punkt 1+2), var formålet at udvikle en test, der kunne anvendes til at måle dette i praksis. Testen skulle bygge på Bleses' præteritumtest, men bearbejdes i forhold til specifikke forventninger til en test (punkt 3+4). Disse omhandlede:

- Systematisk/videnskabelig baseret udvælgelse af items
- Høj grad af nøjagtighed i testens resultater (sensitivitet og specificitet)
- Høj reliabilitet og validitet
- Testens længde

Vores overordnede ønske til den nye test var, at den skulle kunne være med til at identificere børn med SLI. Den skulle være anvendelig i praksis, dvs. kortere end den nuværende form med 60 items, men samtidig beholde sin diagnostiske styrke. For at opnå dette krævede det en videnskabeligt baseret itemudvælgelse, så vi sikrede os, at de items testen bestod af, var netop de items, der bedst diskriminerede mellem børn med og uden SLI.

Itemudvælgelse

I bestræbelserne på at opnå så høj validitet og reliabilitet i testen som muligt blev der foretaget en række psykometriske beregninger på datasættet med henblik på at finde de bedst egnede items. Her beskrives kun én af de benyttede psykometriske beregninger, da en gennemgang af dem alle vil være for omfattende. For detaljer om itemudvælgelsen henviser vi til specialet (Juul & Terkelsen, 2012).

Da formålet med testen er at kunne skelne mellem børn med og uden SLI, er items' diskriminationsevne et vigtigt parameter i itemudvælgel-

sen. Diskriminationsevnen udregnes på baggrund af en beregning af items sværhedsgrad, der angiver, hvor let eller svært et item er, dvs. frekvensen af korrekte besvarelser. Diskriminationsevne angiver, hvor godt et item diskriminerer mellem børn med forskellige færdighedsniveauer ved at dele børnene med lavt og højt færdighedsniveau i to grupper og se på forskellen i deres præstationer på de enkelte items.

Til brug for itemudvælgelse rangordnedes alle items efter deres diskriminationsevne, og de 20 items, der bedst diskriminerer, udvalgte til den nye test. Efterfølgende var enkelte tilpasninger nødvendige, da nogle inkluderede items havde for høj sværhedsgrad for børnene med SLI, og der skulle tages højde for andre psykometriske beregninger og ønsker til testen. Testen endte derfor med at bestå af 22 items samt tre øve-items.

Testens psykometriske egenskaber

For at afgøre hvor god den nye test reelt vil være til at udpege børn med og uden SLI korrekt, udregnedes sensitivitet og specificitet ved forskellige cut-off scorer. Hvis cut-off scoren fastsættes til 14 korrekte items, opnår testen den højest mulige nøjagtighed (89,7%) med en sensitivitet på 89,3% og specificitet på 90,2%. Da mål for præcision > 90% betegner god nøjagtighed (Conti-Ramsden et al., 2001), er den nye præteritumtest tæt på at opfylde dette. For uddybende beskrivelse af testens reliabilitet henvises til specialet, men intern reliabilitet er med Cronbachs Alpha beregnet til 0,944, hvilket også betragtes som højt.

Hvad så nu?

Til trods for det omfattende arbejde, der er lavet, med psykometriske beregninger og afprøvning, er der stadig et stykke vej, før testen kan udgives og anvendes i praksis. En af udfordringerne er en ensretning af billedmaterialet, da det i sin nuværende form består af både fotografier og tegninger i forskellig stil. Et af de ønsker, vi havde til testen, var, at den skulle være med til at højne kvaliteten af de materialer, der anvendes i dansk børnelogopædi gennem en standardisering.

Antallet af børn, testen er afprøvet på, er endnu for lille til, at man kan tale om en reel standardisering, og det vil derfor kræve yderligere og større empiriske undersøgelser, før standardisering er mulig. Samtidig vil testen formentlig også møde den udfordring i praksis, at det er vanskeligt at finde de børn, den kan anvendes til, da 8-årige børn med specifikke sprogvanskeligheder efter vores overbevisning og erfaring ikke er en stor gruppe i PPR-regi.

I vores søgen efter deltagere blev vi ofte mødt af logopæder i PPR, der afkræftede at kende til børn med disse vanskeligheder i den efterspurgte aldersgruppe. Svaret var ofte, at børnene enten var afsluttet eller havde så massive sproglige vanskeligheder, at de gik i tale-/sprogklasse. Det til trods vurderer vi, at en test til denne aldersgruppe har sin berettigelse i logopædisk praksis, da nogle børn (først) oplever sprogvanskeligheder i takt med, at de sproglige krav stiger, som fx er tilfældet, når de starter i skole og skal lære at læse. Vi vurderer derfor, at det vil være relevant at arbejde videre med testen med henblik på udgivelse.

Spørgsmål kan rettes til julie_t83@yahoo.dk, og specialet i sin fulde længde kan downloades som e-print nr. 15 fra Center for Børnesprog på SDU's hjemmeside.

Julie Møller Terkelsen
Audiologopæd, cand. mag.
Audiologisk klinik,
Aarhus Universitetshospital

Tine Pilegaard Juul
Audiologopæd, cand. mag.
Institut for Kommunikation og Handicap,
Region Midtjylland

Litteraturliste

- Bleses, Dorthe (1998): The role of input, productivity and transparency in Danish children's acquisition of past tense morphology. *Odense working papers in Language and Communication*, no. 17, November.
- Christensen, Rikke Vang (2010): *Om fællestræk og variation. En undersøgelse af verbers præteritumbøjning hos danske børn med sprogforstyrrelser*. Ph.d.-afhandling afleveret på: Institut for Nordiske Studier og

- Sprogvidenskab, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. Januar 2010. <http://inss.ku.dk/ansatte/publikationsdetaljer/?id=ab379b60-633c-11df-928f-000ea68e967b> (hentet 12. august 2010).
- Christensen, Robert Z. & Christensen, Lisa (2005): *Dansk Grammatik*. Syddansk Universitetsforlag, Odense.
- Conti-Ramsden, Gina; Botting, Nicola & Faragher, Brian (2001): Psycholinguistic Markers for Specific Language Impairment (SLI). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Vol 42. No. 6. Pp. 741-748.
- Conti-Ramsden, Gina; Durkin, Kevin; Simkin, Zoe; Lum, Jarrad A. G. & Marchman, Virginia (2010): The PTT-20: UK normative data for 5- to 11-year-olds on a 20-item past-tense task. *International Journal of Language and Communication Disorders*. Publiceret online: 18. august 2010.
- Juul, Tine Pilegaard & Terkelsen, Julie Møller (2012): Fra afprøvning til test – En undersøgelse af otteårige med og uden SLI's færdigheder i præteritumbøjning omsat til praksis. Working Papers in Language Acquisition. *Center for Child Language e-prints No. 15*. University of Southern Denmark.
- Marchman, Virginia; Wulfeck, Beverly & Weismer, Susan E. (1999): Morphological productivity in children with normal language and SLI: A study of English past tense. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. Vol. 42. Pp.206-219.
- Ragnarsdóttir, Hrafnhildur; Simonsen, Hanne G. & Bleses, Dorthe (1998): The acquisition of past tense inflection in Danish, Icelandic and Norwegian children. In: Bleses, Dorthe & Wagner, Johannes (red.): *Papers in first language acquisition*. Odense working papers in language and communication. No. 16. Pp. 23-41.

Trude Hoel,
Gunn Helen Ofstad Oxborough
og Åse Kari H. Wagner

Læsefrø, sprogstimulering gennem læseaktiviteter i daginstitutioner

Dansk Psykologisk Forlag 2012
160 sider, kr. 206,40 excl. moms

Denne bog er endnu et bidrag til det voksende udbud af bøger om sprogstimulering i daginstitutionerne. Med *Sprogpakken* er der for alvor sat fokus på vigtigheden af at skabe et sprogstimulerende miljø i institutionerne. Det kan skabes ad mange forskellige veje, men én vej som nærmest ikke kan slå fejl, er den som Læsefrø handler om, nemlig at dyrke bøgernes verden. Hvis man er i gang med at integrere *Sprogpakken*'s temaer om samtale og dialogisk læsning i institutions hverdag, er her en guldgrube af inspiration.

Bogen er blevet til på grundlag af projekt Læsefrø i 4 norske børnehaver i samarbejde med tre biblioteker. Selve projektet er ikke et særligt tema i bogen. Det er derimod alle de mange erfaringer, pædagogerne har gjort sig i projektperioden.

Bogen har 10 kapitler, der hver anslår specifikke og væsentlige emner om det at læse med og for børn fra de helt små, til de når slutningen af børnehøvealderen. Der er naturligvis et kapitel om sprogudvikling. Denne version har sit helt særlige omdrejningspunkt, nemlig børn med norsk som andetsprog, og det er netop her bogen for alvor bidrager med væsentlig viden og erfaring om det at benytte læsestimulerende aktiviteter som indfaldsvinkel til sprogstimulering.

Når samtalen om hverdagsaktiviteter udvides med mange samtaler med bøger som udgangspunkt, er der langt bedre mulighed for at udvikle ordforrådet og dybden i forståelsen af ord og begreber. Forskellen mellem »her og nu-sprog«

og »der og da-sprog« illustreres med Cummins isbjergmetafor, men ellers er hovedvægten i bogen ikke teori, men erfaringsbaseret viden.

De tre forfattere fortæller om, hvordan de har udvalgt bøger, hvordan de har forberedt sig til forskellige former for læseaktiviteter, hvordan de lokker børn til at elske bøger, og hvordan de lytter til børnenes valg og præferencer. Det og meget mere fortælles på en ligetil og jordnær måde.

Kapitlerne er fyldt med små hverdagsfortællinger om læseerfaringer, som gør bogen nærværende og lettilgængelig.

Den danske udgave er bearbejdet af Lena Basse. Kapitlet om valg af bøger har hun redigeret til danske forhold, så det er nemt at konvertere de norske erfaringer til danske institutioner. Gennem hele bogen nævnes mange titler på børnebøger, der har været i brug, og de genfindes i to lister bag i bogen, én med titler udgivet på dansk og én med titler på andre sprog end dansk.

Bogen kan varmt anbefales til inspiration og lystlæsning, og i særlig grad til pædagoger, der arbejder med tosprogede børn.

Birthe Egelund Høier
Tale-hørekonsulent
PPR Aabenraa

Jørgen Lyhne og
Anna Marie Langhoff Nielsen

Dansk Pædagogisk Udviklingsbeskrivelse 0 til 6 år

Dansk Psykolog forlag 2012
Kr. 398,40,- excl. moms
112 sider samt CD-rom

Så blev der langt om længe udgivet et tidssvarende værktøj til brug i det pædagogiske miljø, når der er behov for at se nærmere på et barns generelle udvikling.

Dansk Pædagogisk Udviklingsbeskrivelse 0 til 6 år er det materiale, som vi har savnet længe og derfor af nød har benyttet den gamle, såkaldte Kuno Beller. Sammenligningen er relevant, for metode og udformning af udviklingsprofil svarer i DPU 0-6 til den, vi kender fra Kuno Beller. Men tilgangen i Jørgen Lyhne og Anna Marie Langhoff Nielsens materiale er tilpasset nutidige tendenser i retning af anerkendende pædagogik, relationspædagogik, inklusion og rummelighed. Der sættes lys på kompetencer og udviklingspotentiale, frem for mangler hos barnet.

Dette nye materiale er udviklet af de to forfattere i samarbejde med neuropsykolog Dorte Damm og neuropsykolog Anne Vibeke Fleischer. I præsentationen er der gjort rede for teoretisk baggrund, afprøvning og validitet.

Interview-skemaerne dækker ni udviklingsområder: opmærksomhed, hukommelse, leg, sproglige og kommunikative kompetencer, sociale kompetencer, selvkontrol, grovmotorik, finmotorik og færdigheder i dagligdagen. Udviklingsområderne er valgt med hensyntagen til temaerne i læreplanerne. For hvert udviklingsområdet er der spørgsmål i 14 kronologiske trin. På basis af besvarelserne laves en profil, som viser, hvad barnet kan, hvad det er på vej til at mestre, og hvad det endnu ikke mestrer. Den kvantitative vurdering kan desuden suppleres med en kvalitativ beskrivelse af de enkelte områder.

Ved at benytte CD-rommen til registrering udfærdiges profilen automatisk af programmet.

Materialet kræver ingen særlige forudsætninger hos den, der benytter det. Hensigten er, at pædagoger i institutionerne umiddelbart kan gå i gang med materialet uden særlig instruktion. Jeg har da også allerede set det i flere af de institutioner, hvor jeg har min gang, så man er tydeligvis klar til at tage det i brug. Jeg ser med forventning frem til at arbejde med forældre, pædagoger og andre faggrupper ud fra DPU 0-6 i et helhedsorienteret forløb.

Materialet er gennemarbejdet ved to landsdækkende afprøvninger. Både børn hørende til normalområdet og børn med særlige behov har deltaget i afprøvningserne. Der er blandt andet set på tidsforbrug. Der står imidlertid ikke noget i materialet om netop dette. Jeg har selv afprøvet skemaet sammen med to forskellige forældrepar, og min erfaring er, at der skal bruges omkring 1½ time, hvis skemaet kan udfyldes på en enkelt dag. Hvis spørgsmåls skal afprøves med barnet, før et svar kan scores, vil der naturligvis skulle bruges mere tid.

Min afprøvning gjaldt dels et barn med normal udvikling, dels et barn, hvor der var behov for at se nærmere på forskellige aspekter af udviklingen. I begge tilfælde var processen en meget positiv oplevelse, som gav forældrene lejlighed til at overveje forhold i deres barns udvikling på en positiv og objektiv måde. Profilen er et godt samlet billede at gå videre med til fortsat udredning efter behov.

Spørgeskema, skema til kvalitativ vurdering og profilen, i alt 71 sider, må frit kopieres. Jeg kunne have ønsket mig, at der på CD-rommen var en mulighed for at udskrive skemaerne, eller relevante dele af dem, til brug for scoring. Det er sikkert muligt, men der er ikke nogen indlysende måde tilgængelig. Jeg valgte at score direkte på PC-en, men det er måske ikke en mulighed i alle institutioner.

Teoriafsnit og vejledning er holdt på et fornuftigt minimum. Men jeg savner en beskrivelse af, hvordan man er kommet frem til de enkelte spørgsmål under de forskellige udviklingsområder, og hvornår et barn bør mestre den pågældende færdighed. Har der for eksempel været fysioterapeut og/eller ergoterapeut inde over de to kategorier om motorik? Har der medvirket logopæd i udfærdigelsen af udsagn og kronologi for sprog og kommunikative kompetencer? De allerfleste udsagn og deres placering i kronologien har jeg ingen indvendinger imod. Men i enkelte tilfælde un-

drer jeg mig. Som eksempler kan jeg nævne trin 10 (3½-4 år) om opmærksomhed: »Kan barnet være optaget af børnetime (TV) eller lignende i flere minutter?«. Den færdighed mener jeg, at børn mestrer betydeligt tidligere. Under Sprog og kommunikative kompetencer trin 2 (3-6 måneder) spørges der: »bruger tastavelsesord; relevant (fx mama, baba, papa)«. Her føler jeg mig på herrens mark i forhold til at tolke spørgsmålet, idet jeg som logopæd forstår »tastavelsesord« som en betydningsbærende ytring. Det er vel de færreste under ½ år som mestrer op til flere tastavelsesord relevant.

De her nævnte indvendinger skygger ikke for min begejstring over nu med god samvittighed at kunne bede pædagoger om at vedlægge en udviklingsprofil ved indstillingen til PPR, når vi forventer, at der kan være behov for en tværfaglig indsats i forhold til et barn.

*Birthe Egelund Højer
Tale-hørekonsulent
PPR Aabenraa*

Harvey Dillon

Hearing Aids

*Thieme 2. udgave 2012
Amazon: Kindle Edition
57,39 UK Pund
Hard cover 81,99 UK Pund*

Denne bog er et kæmpeværk, der vejer over 2 kg og er på lidt over 600 sider. Audiologi er et område, der hele tiden er under udvikling, hvilket har bevirket, at der er lavet en anden udgave af denne bog. F.eks kan nævnes open fit, som en af de nyheder, som har har betydning meget omkring brug af HA på det seneste.

Bogen er opbygget på en sådan måde, at man kan læse den på flere niveauer. Den læser, der kun skal have et overblik, kan nøjes med at læse synopsis i begyndelsen af hvert kapitel. Meget pædagogisk –

jeg har aldrig set det før – har man anført en blå streg i margin, for at understrege, hvad der er den vigtige information i hvert kapitel. Man kan forestille sig, at disse blå fremhævninger optræder som en lille bog i den store bog. Det mest teoretiske materiale er sat ind i grønne »kasser«, det mest praksisrelaterede materiale er at finde i blå »kasser«, og endelig er der opsummering i lyserøde »kasser«.

Bogen har mange illustrationer, der er lavet meget tydeligt og med flere farver, som igen er med til at tydeliggøre stoffet.

De forskellige kapitler er bygget op over hver sit emne, således at den samlede bog kommer hele vejen rundt om, hvordan man afhjælper høretab: høreapparatkomponenter, høreapparatssystemer, elektroakustiske målinger, kompression, mikrofoner, signalprocesering, hvem har brug for HA, hvordan udvælger man HA, løsning af problemer og fine-tuning, undervisning af patienter, udbytte af HA, særlige områder for børn, cros, benledere og inplanterede HA.

Bogen må betragtes som en guldgrube for studerende på KUA og SDU og burde også være et must i audiologiassistent uddannelsen. Og naturligvis bør den stå på den audiologiske afdeling.

»Hearing Aids« er en uhyre grundig bog, der kommer rundt om alle vigtige facetter omkring behandling med HA.

Birgitte Franck

Lone Svinth og
Charlotte Ringsmose (red)

Læring og udvikling i daginstitutioner

*Dansk Psykologisk Forlag 2012
Mellem 264 kr. og 333 kr.*

Undervisningsministeriet hedder nu: »Ministeriet for børn og undervisning«, hvilket betyder, at små-

børnsområdet ligger i dette ministeriums regi. Der er i øjeblikket megen politisk bevågenhed på skoleproblematikken. Men børn fødes, før de starter i skolen. Dagtilbudsområdet har i de seneste år ændret sig på mange måder, det samme gælder pædagogrollen. Formålet med denne bog er at formidle et bredt udsnit af den nyeste forskning på daginstitutionens område vedrørende børns læring og udvikling. Bogen rammer plet, ved at se på emner som integration, børn med særlige behov, udvikling af sproglige, fysiske og relationelle læringsmiljøer og udvikling af pædagogisk faglighed.

Det er »in« at tale om læring i småbørnsalderen. En ting er pædagogiske læreplaner og strukturerede aktiviteter, noget andet er at vurdere, om læring bedst foregår i pædagogisk tilrettelagte aktiviteter eller i leg, hvilket bogen peger på, må bero på en analyse af den sociale situation, som aktivitet eller leg indskrives i.

I bogen fokuseres på børnehavebørns medbestemmelse i pædagogisk tilrettelagte aktiviteter. Undersøgelsen viser, at der er stor forskel på, hvor ofte og hvordan børn får mulighed for at forme egen praksis. Der konkluderes, at der er manglende pædagogisk opmærksomhed på børns forskellige deltagelsesmuligheder, og at manglende adgang til deltagelse resulterer i manglende evne til at lære. Børns erfaringer med pædagogisk tilrettelagte aktiviteter kan i sidste ende give dem et selvbillende af, om deres mening betyder noget, om de er værd at lytte til, og om deres bidrag bliver værdsat.

Dagtilbud er blevet fuldt integreret i den offentlige forvaltning, og der kommer oftere kritiske røster udefra, der ønsker at vurdere, hvad der sker på den enkelte institution. Der er kommet specifikke forventninger til dagtilbud om at synliggøre det pædagogiske arbejde. Der er forskellige måder at anskue disse ting på, alt efter om man er den reflekterende praktiker eller den re-

flekterende metodiker. Men en ting er sikkert, fokus på kvalitet og arbejdet med småbørn vil tiltage i de kommende år også selv om antallet af »varme hænder« måtte blive indskrænket. Det er højaktuelt at se på, hvordan institutioner møder de etniske minoritetsbørn og deres forældre, og om sprogstimulering betragtes som den primære vej til at få børn og familier integreret i det danske samfund.

I bogen ser man også på begrebet sprogstimulering i et bredere perspektiv, nu i forhold til udsatte børns læring. Ud fra en undersøgelse foretaget i 5 institutioner konkluderes det, at børnenes familiebaggrund skal tænkes ind som en væsentlig ressourcendimension, og hvor der er tale om mange børn fra hjem med lav socioøkonomisk status, skal der være en klar ledelse, højt kvalificeret personale, der arbejder ud fra fælles mål bygget på dialog og nærvær.

Man ser på det stigende antal børn, der får en diagnose, og hvordan man bør flytte fokus fra barnet til omgivelserne for at forstå barnet bedre. Det påpeges, at man ofte er dygtige til at arbejde med forholdet mellem barnet og den voksne, men at det er langt færre, der fokuserer på barn-barn relationerne. Den nyeste forskning peger på, at det er vigtigt at se på fælleskab og sociale sammenhænge, frem for at se på på barnets diagnose og vanskeligheder.

I bogens sidste kapitel ser man på daginstitutionerne som rum for følelsesmæssig og social udvikling. Det påpeges flere gange, at fordi børn tilbringer så mange timer i daginstitutioner, så er det ikke mere kun forældrene, der har betydning for udvikling af disse kompetencer. Pædagogerne spiller en væsentlig rolle for børnenes evne til at håndtere stress, evnen til følelsesmæssig regulering. Samfundet har brug for, at man fra politisk hold prioriterer de voksne, der varetager børnenes tarv i daginstitutionerne meget højt.

En spændende artikelsamling, der fokuserer på dagsaktuelle emner fra institutionsområdet. Der er tale om sobre artikler, man hænger ikke nogen ud, men bevæger sig på et forskningsmæssigt højt etisk niveau og belyser forhold ud fra forskellige synsvinkler. Bogen kunne være oplagt at diskutere kapitel for kapitel i institutionen. Hvorfor ikke gøre det sammen med den talehørepædagog og psykolog, der er tilknyttet? Hvis der altså er tid? Bogen »løber« man ikke hurtigt igennem. Der er så mange indfaldsvinkler og spørgsmål, det er helt nødvendigt at tage fat på, især fordi der sker så store omvæltninger i småbørnspædagogikken eller samfundets måde at veje og vurdere, hvad der sker med de små børn i deres dagligdag væk fra hjemmet.

Birgitte Franck

Joseph J. Smaldino
and Carol Flexer

Handbook of Acoustic Accessibility

*Thieme 2012
30 dollars*

Hørelse er grundlaget for at kunne lytte, og at kunne lytte er grundlaget for at lære. Bogen om akustisk tilgængelighed er en håndbog i ordets bedste forstand. Indholdet er naturligvis mest henvendt til personer, der arbejder med eller selv har høretab, men der er mange af rådene, man med udbytte kunne medtænke i forbindelse med normalt-hørende, f.eks. ved nyt skolebyggeri.

I bogen arbejdes med begreberne »bottom-up«, hvor lyd bliver transporteret til hjernen og »bottom-down«, der fortæller, hvordan hjernen fortolker de modtagne akustiske informationer.

Børn og voksne med høretab kan for manges vedkommende ikke få maksimalt auditivt udbytte uden

speciel træning + høreapparater samt yderligere hørehjælpemidler.

Der fokuseres på, hvordan det lingvistiske system opbygges, og hvordan det understøttes af gode lyttemuligheder i klassesituationen. Der beskrives forskellige målemetoder i forbindelse med måling af akustik, og der henvises til app's lydsmålere til iPad, en ting som en hver omrejsende hørepedagog burde have.

Der er et glimrende kapitel angående CADS (Sound Field anlæg). Det understreges, at et sådant system ikke kan kompensere for dårlig akustik. Der er en meget grundig gennemgang af nyere artikler omhandlede CADS, hvor der ud for hver enkelt henvisning er en opsummering af artiklens konklusioner, hvilket jeg finder yderst instruktivt.

Dertil kommer et kapitel, der fokuserer på best praksis med høretekniske hjælpemidler – primært FM systemer - i forsøg på at lukke gabet mellem at kunne høre og kunne opfatte/forstå det hørte. FM systemet beskrives både i forhold til skolebrug og hjemmebrug.

FLE »Functional Listening Evaluation« handler om at evaluere, hvad børn kan høre i et klasseværelse i ro og i støj, med og uden mundaf-læsning og i forskellig afstand til den talende - en undersøgelse man burde lave med hvert enkelt barn med høretab både på den audiologiske afdeling og i virkelighedens verden. Bemærk, at man i USA har AAA »American Academy of Audiology«, der har praktiske retningslinjer for f.eks. høretekniske hjælpemidler til børn fra fødslen til deres 21 år.

Jeg finder bogen som en meget brugbar indfaldsvinkel til at tænke optimal akustik, især til skolebørn. Der er nogle meget klare og instruktive tegninger, som vil kunne uddybe problematikken om akustisk tilgængelighed for såvel forældre, lærere som bevilligende myndigheder.

Nogle af oversigtsskemaerne er skrevet med meget lille skrift. Der er ikke den fokus på halsslynger,

som jeg kunne ønske mig i forhold til disses brug i Danmark. Dette er under udvikling.

Bogen bør stå på PPR kontorerne og indgå i litteraturlisterne på de forskellige høreuddannelser.

Birgitte Franck

Susanne Snellman

Tegninger: Thomas Lindberg

Hjælp – en elev med høretab i min klasse

Oversat fra finsk af Interpen Translation.

Materialecentret Aalborg 2012

Bogen er skrevet af en finsk mor, der selv har et barn med et svært høretab. Hun fokuserer på en let forståelig måde på mange af de problematikker, der kan opstå, når man som lærer underviser en elev med høretab. En sjov »streg« er med til at tydeliggøre problematikker og løsningsmodeller.

Jeg tror, at den lærer, der står uden særligt kendskab til børn med høretab, på en enkel måde og uden særligt tidsforbrug vil kunne blive sat ind i nogle grundlæggende ting, der gør hverdagen lettere for barnet med høretab. Men fokus er primært på de praktiske råd. Samtidig med at læreren kommer til at føle sig lidt mere sikker på, at opgaven løses på rimelig måde.

Som fagperson er der mange ting i bogen, der ikke virker top professionelle. Det er ærgerligt, at forfatteren har ønsket en oversættelse så tæt på det finske originalmanuskript som muligt. Det ville have tjent de danske læsere bedre, hvis bogen i større udstrækning var blevet tilpasset danske forhold.

- Det generer mig, at man tegner et audiogram med *gennemsnitsværdi* af højre og venstre øre.
- Man bør ikke tale om »døvtumme« i en bog beregnet til inkludering.

- Infrarødt FM udstyr bruges ikke i Danmark (det er dog bemærket i tilføjelserne)
- Der omtales *ikke* elevmikrofoner, som en hel del børn har i Danmark.
- »Det er selvfølgelig ønskeligt at holde elevtallet så lavt som muligt«, sådan spiller klaveret ikke i dagens Danmark.
- Eleven skal sige til, hvis noget er »uklart«? - der kræves meget mere beskrivelse af, hvad der menes med *uklart* – en al for upræcis måde at udtrykke sig på.
- *Taleterapeut* og *taleterapisessioner* i forbindelse med AVT – misvisende oversættelse.
- *Ikke usædvanligt*, at børn med høretab har f.eks. neurologiske eller neuropsykiatriske problemer – det kræver en nærmere diskussion - og det er jo kun relevant at fokusere på, hvis det gælder det pågældende barn i en klasse.
- »Elever med høretab har ofte et mindre ordforråd« – men mange har det nu ikke.
- »For elever med høretab er det *særligt besværligt* at gå i skole« – jeg kender mange elever med høretab, der ville have svært ved at genkende sig selv i den bemærkning.
- »Cochlear Implant er et elektrisk høreapparat, normalt har man kun et« – det bliver mere og mere almindeligt med 2 CI.
- »Høretab og de sproglige *brister*« - der skal meget mere uddybende forklaring om evt. sproglige problemer hos børn med høretab.
- »Hvis læreren ikke kommer godt ud af det med den hørehæmmede elev, kan det være en fordel at læreren skiftes ud« – jeg tror en dansk skoleinspektør ville undre sig noget over denne bemærkning.
- »*undervisningsassistenter*« - i en fodnote er det beskrevet, at vi ikke har sådanne herhjemme (det begynder vi nok lidt på nu), men der bruges alt for meget spaltepads på en uddannet person, hvor vi har uddannede støtte-lærere, for det meste læreruddannede.

- »Jo ældre eleverne er, jo mere bør de klare sig selv« - det skal de efter min mening vænnes til, lige fra de er ganske små.
- »Sprogundervisning volder normalt børn med høretab problemer« – jeg kender flest børn med høretab, der klarer spogundervisningen uden problemer.
- Alle de forskellige kommunikationsformer fylder en del sider, men hører for mig at se ikke hjemme i en bog om inklusion. Her forventer jeg, at vi taler om talesprog og udelukkende dette.
- »en elev med høretab, kan få bevilliget en personlig undervisningsassistent« – det lyder som om, det er almindeligt og let – det er det ikke, og ofte vil der heller ikke være brug for dette.

Mit forslag vil være, at den talehørepedagog, der kender det pågældende barn med høretab, der skal inkluderes i en almindelig klasse, diskuterer bogen med barnets lærere, og sætter bogen i relation til lige netop *det* barn, som læreren skal have i sin klasse.

Mange af de råd, der gives i bogen, er ganske på sin plads og særdeles brugbare. Andre råd er direkte misvisende og er måske med til at gøre mange børn med høretab mere handicappede, end de rent faktisk er. Nogle gange er det lettere at skrive en bog, der er tilpasset forholdene i pågældende land, frem for at oversætte en udenlandsk bog – især når bogens forfatter holder på en direkte oversættelse.

Birgitte Franck

Kirsten Ahlburg

Help
Sofia's got talent
A Hero
Fire

Special-Pædagogisk Forlag 2012
Kr. 46,00 excl. moms pr. stk.

Special-Pædagogisk Forlags café-serie er udvidet til også at omfatte letlæselige bøger på engelsk. Indtil nu omfatter udvalget de nævnte fire bøger, der alle er skrevet af Kirsten Ahlburg og hver er på ca. 35 sider. Det er godt klaret, at forfatteren på trods af korte sætninger og et forenklet sprogbrug formår at skabe spænding i handlingen.

Ordliste til bøgerne kan hentes på www.spf-herning.dk.

I **Help** udspiller handlingen sig blandt nogle venner, som er livredere, og kulminerer i en farlig basesituation. **Sofia's Got talent** handler om Sofia, som elsker at synge og drømmer om at vinde en talent konkurrence. I **A hero** finder en pige til hest en mystisk kasse i skoven, og **Fire** handler om en dreng, der er alene hjemme, bliver sulten og forsøger sig med at tænde grillen.

Pædagogisk kan der arbejdes med bøgerne på forskellig vis, alt efter hvilket niveau deltagerne befinder sig på. Det kan fx være:

- frilæsning via oplæsning på pc
- oplæsning på små hold, hvor deltagerne på skift læser lidt ad gangen, og hvor der undervejs øves udtale, forståelse mv. Bagefter øver deltagerne samtale fx ved, at underviser stiller spørgsmål, og deltagerne bagefter stiller de samme spørgsmål til hinanden.
- efter mundtlig gennemgang af bogen er det godt for hukommelsen, at deltagerne øver skriftlighed ved at svare på forståelsesspørgsmål til teksten.

Det anbefales at indscanne både bog og spørgsmål, så man kan få teksten læst op med fx ViTal så mange gange, man orker. Gentagelse er en god støtte for hukommelsen! Desuden kan man skrive svar på spørgsmål med hjælp fra fx ViseOrd. Det er enkelt og let at indstille ordforslag og oplæsning til engelsk sprog.

Jeg har brugt bøgerne i min undervisning i engelsk for voksne ord-

blinde og kompenserende specialundervisning i engelsk, og kursisterne har været rigtig glade for dem. Efter at have lyttet til den indscannede udgave af »Help« udtrykte en af mine kursister glæde over at kunne huske, hvad mange ord betød, og at han kunne genkende handlingen fra læsearbejdet i gruppen. Flere kursister er begejstrede over, at de på grund af de mange gentagelser ret hurtigt lærer at forstå, hvad ordene betyder og lærer udtale. Desuden er der flere, der har rost bøgernes spænding og friske sprogbrug.

Læsekonsulent
Anne Mette Bruun Poulsen
CSU-Slagelse

Serien »Læs lydret«

Randi Solvang: Bi på is (trin 0)
Kirsten Ahlburg: My får en is, Tor og mor (trin 1)

Special-Pædagogisk Forlag 2012
Kr. 68,00 excl. moms pr. bog.

Special-Pædagogisk Forlags »Læs Lydret«-serie omfatter nu også et trin 0 og består derfor af trin 0, 1 og 2. Bøgerne i serien har en sammenhængende historie med opgaver formet som ordkort med ordene fra teksten, dominobrikker, ordlege, tjeksider, skriv-med og skriv-selv opgaver. Gratis opgaver kan downloades fra www.spf-herning.dk. Bøgerne er beregnet til læsekurser, læsebånd og den daglige læseundervisning.

Bøgerne er meget indbydende i hård indbinding med dejlige farver og flotte illustrationer.

- Trin 0 består af 24 af de 120 almindelige lydrette ord. Der er kun énstavelsesord på 1-2 bogstaver og med 1 konsonant i forlyd og udlyd. 1-2 linjer pr. side. Teksterne på trin 0 er de absolut første, en elev magter, når han har lært lydene og skal til at sætte dem

sammen til ord og sætninger. På dette trin er det i høj grad billederne, der giver teksterne mening.

- Trin 1 består af 64 af de almindelige 120 lydrette ord. Det er stadig kun énstavellesord og 1 konsonant i forlyd og udlyd. Men nu er ordene på 1-3 bogstaver, og der er 1-4 linjer pr. side. Der er udkommet 16 titler.
- Trin 2 består af lydrette ord på 2-4 bogstaver, 1-2 stavelser, få ord med 2 konsonanter i for- og udlyd og /e/ i udlyd. 85 af de almindelige 120 ord og 2-3 linjer pr. side. Der er udkommet 6 titler.

William på 6 år læste trin 0 på ingen tid. Da han havde læst den, kiggede han op og sagde: »den er god – den kan I godt købe til skolen«. Han har endda læst trin 1-bøgerne selvstændigt og i roligt tempo. Det bløde d i »ned« drillede lidt, men er nu på plads. Ordlegene er super gode og kan også bruges i andre sammenhænge.

*Signe Tødten + William
Natasha Epstein
CSU-Slagelse*

Sigrid Madsbjerg og
Kirsten Friis (red.)

Skrivelyst I børnehaven

*Dansk Psykologisk Forlag 1012
227 sider. Kr. 298,00 incl.moms*

Klara Korsgård skriver om tale-sprog: »Går udviklingen ikke den rigtige vej i det rigtige tempo, sætter vi ind og giver børnene ekstra støtte... Sådan bør vi også tænke i forhold til skriftsproget«.

Det er fællesnævneren for denne artikelsamling, som ellers repræsenterer mange forskelligartede holdninger og tilgange til læsning og skrivning i førskolealderen.

Titlen dækker kun delvist artiklernes indhold, idet nogle af artiklerne ganske rigtigt fokuserer på børns

skriveaktiviteter og de voksne som rollemodeller for børnenes egne skriveprocesser, mens andre artikler hovedsagelig beskæftiger sig med den side af skriftsproget, som handler om læsning. Det afspejler, at det kan være vanskeligt at skille disse to processer, og bør man da også gøre det? Måske er denne bogs fokus på selve skriveprocessen vigtig på nuværende tidspunkt, hvor alle landets sprogpædagoger har været gennem et videreuddannelsesforløb med særligt fokus på det talte sprog via emnerne dialogisk læsning, samtalen som værktøj og tematisk sprogarbejde.

Der er behov for, at læseren undervejs reflekterer over sin egen holdning til førskolebørns læsning og skrivning, idet der er tekster, der understøtter arbejde med formsiden af skriftsproget og den voksenstyrede introduktion til skriftsproget (Kjertman, Søderberg og Sara Hannibal). Andre tekster understøtter skriftsprog som et kommunikativt redskab på barnets præmisser (f.eks. Ida Marie Holm og Jette Løntoft).

Der benyttes forskellige betegnelser for børns skrivning, ud fra hvilken teoretisk tilgang forfatteren har til læse/skriveudviklingen. Sara Hannibal benytter betegnelsen legeskrivning og børneskrivning. Det samme gør Jørgen Frost. Keld Kjertman derimod opponerer mod disse begreber ud fra en holdning om, at man jo heller ikke kalder barnets første ord for legetale.

Litteracy-begrebet er defineret af flere af forfatterne (Stig Brostrøm/ Anders Skrifer Jensen, Helle Bylander og Ulla Flye Andersen) Artikelsamlingen illustrerer godt, at der fortsat er mange holdninger og indfaldsvinkler til, hvordan læse/skriveforberedende aktiviteter bør udfoldes i børneinstitutionerne. Der er imidlertid konsensus mellem bogen mange forfattere om, at der bør foregå aktiviteter i børneinstitutionerne, som stimulerer børns lyst til at udforske skriftsproget.

Der er mange - og også modsatrettede - forslag og anbefalinger. Derfor ser jeg artikelsamlingen som et glimrende udgangspunkt for studier i et uddannelsesforløb. De er også god læsning som baggrund for refleksion i institutionerne i forhold til, hvordan skriftsproget bedst stimuleres ud fra personalets egne holdninger og præference og med udgangspunkt i den børnegruppe man arbejder med.

Én artikel anser jeg selv for central. Jette Løntofts har skrevet en kort artikel med konkret beskrivelse af, hvordan dialogisk læsning kan inddrages som en fast bestanddel i institutionens hverdag for den gruppe børn, der kommer fra hjem, som ikke har en naturlig tilgang til skriftsprog af den ene eller den anden grund. Disse børn udgør den gruppe, der fra første skoledag vil være bagud i bestræbelserne for at opnå akademiske færdigheder. For dem vil enhver aktivitet fra dag ét i børnehaven med det formål at stimulere læse- og skrivelyst være en støtte til at bryde den negative spiral. De andre børn, dem fra de læsende og skrivende hjem, skal såmænd nok stille krav til de voksne omkring sig om at få lov til at udforske skriftsproget.

Tale-hørelæreren ved PPR kan med fordel læse artikelsamlingen, så hun har et udgangspunkt, når hun skal gøre sig bevidst om sin egen indstilling til de mange tilgange og forslag, der er i spil. Hun vil da stå bedre, når hun skal i dialog med pædagogerne om skriveaktiviteter i børnehaverne

De to redaktører har afsluttet bogen med en fin oversigt over mestringsmål for læse-skriveprocessen fra børnehaven til 2. klasse. Desværre er denne oversigt slet ikke nævnt i indholdsfortegnelsen. Jeg håber, læseren finder den alligevel.

*Birthe Egelund Høier
Tale-høreksulent
PPR, Aabenraa*

Der indkaldes herved til

Ordinær generalforsamling i Audiologopædisk Forening

Mandag den 18. marts 2013 kl. 19.30
på
Hotel Nyborg Strand

DAGSORDEN

0. Valg af dirigent og referenter
1. Formanden aflægger bestyrelsens beretning
Kan læses på hjemmesiden senest den 25. februar 2013
2. Kassereren aflægger bestyrelsens regnskab
3. Fastsættelse af kontingent for det følgende regnskabsår
4. Forslag fra bestyrelsen og medlemmer
 - a. Forslag fra bestyrelsen
 - b. Debat om DA
 - c. Forslag fra medlemmerne
5. Valg af formand
6. Valg af bestyrelsesmedlemmer
7. Valg af 2 suppleanter
8. Valg af 2 kritiske revisorer
9. Evt. andre valg
10. Eventuelt

Bestyrelsen

Ad pkt. 4: Forslag fra medlemmer sendes til formanden senest den 10. januar 2013.
Følg med på www.alf.dk, hvor du kan læse bestyrelsens beretning, regnskab
samt forslag fra medlemmer og bestyrelse 2 uger før generalforsamlingen.

ALFs efteruddannelseskursus 2013

MANDAG

Kl. 10.15 – 10.30 Velkomst

Kl. 10.30 – 12.00 Åbningsforedrag: Christian A. Stewart-Ferrer: *Autisme, neurotypi - og kommunikation*

Kl. 12.00 – 13.00 Frokost

Kl. 13.00 – 13.45 Specialeforedrag

Søjle 1

Eksekutive funktioner

Kl. 14.00 – 17.00 Jannik Beyer:
Autisme og ADHD belyst ud fra et socialt og udviklingspsykologisk perspektiv

Søjle 2

Læsevanskeligheder og dyskalkuli

Anna Steenberg Gellert:
Dynamisk testning af sprog og læsning

Søjle 3

Forældresamarbejde

Marit Molund von Koss
Forældresamarbejde; Forældre som ressource

Kl. 18.00 Aftensmad

Kl. 19.30 Generalforsamling i ALF. Uddeling af legater fra Vibeke og Victor og Blochs legat og Lingvistisk Logopædisk Studielegat

TIRSDAG

Kl. 8.30 – 9.00 Kaffe/te og ½ rundstykke til endagskursister

Søjle 1

Eksekutive funktioner

Kl. 9.00 – 12.00 Kåte From:
Eksekutive funktioner. Teori og praksis

Søjle 2

Læsevanskeligheder og dyskalkuli

Stefan Heim:
The Language-Cognition Interface in Dyslexia

Søjle 3

Forældresamarbejde

Anke Buschmann:
Heidelberg parent-based Language Intervention-programme and intervention study

Kl. 12.00 – 13.00 Frokost

Kl. 13.00 – 14.00 Udstillerforedrag – se annoncering ved ALFs bureau

Kl. 14.00 – 17.00 Sarah Ward: *Executive Function Skills: Practical Strategies that work*
Michael Wahl Andersen: *Arbejdshukommelse og matematik*

Megan Roberts:
The Effectiveness of Parent-Implemented Language Interventions

Kl. 19.00 Festmiddag

ONSDAG

Kl. 8.30 – 9.00 Kaffe/te og ½ rundstykke til endagskursister

Kl. 9.00 – 9.45 Specialeforedrag - Udstillerforedrag

Søjle 1

Eksekutive funktioner

Kl. 10.00 – 13.00 Jill Fahy:
Executive Functions and Language: Current Insights & Future Implications

Søjle 2

Læsevanskeligheder og dyskalkuli

Mia Finnemann Schultz
Afgrænsning af ordblindhed hos børn

Søjle 3

Forældresamarbejde

Delia Moeller
Steps into dialogue - early parent based intervention for children with pragmatic difficulties

Kl. 13.00 Sandwich

Kl. 13.30 – 15.30 **RECEPTION for medlemmer og venner af ALF i anledning af 90 års fødselsdagen**

Se program på www.alf.dk eller i DA nr. 4, 2012

KURSUSPROGRAM

for Audiologopædisk Forenings efteruddannelseskursus
på Hotel Nyborg Strand mandag d. 18. til onsdag d. 20. marts 2013

Tilmelding kan *kun* foregå via hjemmesiden www.alf.dk

NB! Når du har tilmeldt dig via hjemmesiden modtager du automatisk en svarmail, som er din kvittering for tilmeldingen. Af kvitteringen fremgår, hvilke foredrag du er tilmeldt. *Print kvitteringen ud og medbring den til kurset.*

Programmets foredrag falder indenfor følgende temaer:

1. Eksekutive funktioner
2. Læsevanskeligheder og dyskalkuli
3. Forældresamarbejde

Mandag d. 18. marts 2013

Kl. 9.00 – 10.15 Ankomst og indkvartering

Man kan først påregne at få værelserne fra kl. 14.00

Kl. 10.15 - 10.30

Velkomst og praktiske oplysninger

Kl. 10.30 - 12.00

Indledningsforedrag

Christian A. Stewart-Ferrer

Christian A. Stewart-Ferrer er specialpsykolog i klinisk børnepsykologi og psykoterapi samt cand.mag. og fhv. lektor. Han arbejder i Odense Kommune med og omkring børn og unge med autismspektrumforstyrrelser, grænsepsykose m.m. og har selv diagnosen Aspergers Syndrom. Han beskriver undertiden sit job som Muggle Relations Officer og har en vision om, at autister og neurotypikere en dag kommer til med største naturlighed »at bryde brød sammen ved Broderskabets Bord«.

Titel: Autisme, neurotypi – og kommunikation.

Abstract:

Igennem mange år har autisme ensidigt været betragtet som et handicap – en defekt. De seneste år har dog set en gryende ændring i forståelsen af autisme, i retning af en hjernemæssig anderledeshed, som er så fundamental, at det giver mening at tale om to underarter af menneskeheden: autisterne og neurotypikerne (»standard-hjernerne«). Vanskelighederne opstår, når disse to grupper skal omgås – og værst af alt: kommunikere.

Oplægget vil fokusere på, hvad forskellene mellem grupperne er, og hvad det medfører af kommunikationsfælder – for begge parter har den oplevelse med hinandens kommunikationsforsøg, som har fået svenskerne til instinktivt at tale engelsk med danskerne i disse år: hvis en dansker prøver at tale svensk, består det i utydelig mumlen, andre idiomer – og en vanvittig overdosering af »Jahaaa« og »Just det«.

Vi ser på, hvad der sker, når den ene part er meget bogstavelig i sin sprogbrug, mens den anden bruger metaforer; når den ene part

grundlæggende forstår verden via følelser og fornemmelser, mens den anden er afhængig af betonlogik og præcise analyser; og når den ene part vælger at vise kærlighed via tilberedelsen af en omhyggeligt fremstillet ostemad på rette tid og sted, mens den anden part benytter søde ord og fingerstrejfe.

Kl. 12.00 - 13.00

Frokost

Kl. 13.00 - 13.45

Specialeforedrag. Åben adgang – tilmelding ikke nødvendig. Annoncering af specialeforedrag kan ses på hjemmesiden eller på opslag ved ALF's bureau.

Kl. 14.00 - 17.00

SØJLE 1: EKSEKUTIVE FUNKTIONER

Oplæg ved: Jannik Beyer, psykolog, leder af specialfunktionen autisme og ADHD under Socialstyrelsen

Titel: Autismen og ADHD belyst ud fra et socialt og udviklingspsykologisk perspektiv

Abstract:

Sociale-, kommunikative- og opmærksomhedsrelaterede kompetencer synes at have en stadig stigende betydning for, hvordan børn, unge og voksne klarer sig i samfundet. Dette afspejles i såvel nationale som internationale undersøgelser, og det afspejles i en konstant stigning i antallet af borgere, som diagnosticeres inden for områderne autisme og ADHD – diagnoser som stilles med udgangspunkt i netop sociale-, kommunikative- og opmærksomhedsrelaterede problematikker.

Når diagnoser ti- og tyvedobles inden for en blot 10-årig periode, og når forbruget af medicin stiger i et endnu højere tempo, er det naturligt, at der fra såvel fagligt som politisk hold stilles spørgsmål ved effekten af vore sociale- og undervisningsrelaterede indsatser i forhold til disse særlige målgrupper.

Det har ført til, at man i Socialstyrelsens regi arbejder på en national kortlægning, for deri-

gennem at sikre en bedre national indsats – såvel forebyggende og foregribende som indgribende.

Oplægget vil belyse ADHD og autisme ud fra et primært socialt perspektiv, idet der tillige trækkes linjer til psykologiske og biologiske aspekter, herunder:

- Betydningen af eksekutive funktioner: Er det her vi finder problemet, eller er det snarere her, vi finder løsningen?
- Betydningen af de nye diagnosekriterier: Hvilken betydning får overgangen til et dimensionelt syn på ADHD og autisme, og hvad ligger der i den nye DSM diagnosekategori: socialt-kommunikative forstyrrelser?

SØJLE 2: LÆSEVANSKELIGHEDER OG DYSKALKULI

Oplæg ved: Anna Steenberg Gellert, postdoc og projektleder ved Center for Læseforskning, Københavns Universitet

Titel: Dynamisk testning af sprog og læsning

Abstract:

Foredraget fokuserer på dynamisk testning med særligt henblik på sprog- og læseområdet. I modsætning til traditionelle test fokuserer dynamiske test ikke blot på det aktuelle færdighedsniveau, men har til formål at afdække læringspotentialet inden for et givet område.

I foredraget inddrager jeg relevante afsluttede undersøgelser og præsenterer en igangværende langtidsundersøgelse af børn fra begyndelsen af børnehavklassen til og med 2. klasse. Den igangværende undersøgelse skal afdække, hvorvidt inddragelse af dynamiske test af ordforråd, sproglydsopmærksomhed og afkodning i børnehavklassen og 1. klasse kan bidrage til at forudsige, hvilke børn der i slutningen af 2. klasse vil udvise alvorlige læsevanskeligheder. I forlængelse heraf vil jeg skitsere en mulig fremtidig langtidsundersøgelse af, hvorvidt dynamiske test kan bidrage til at identificere tosprogede småbørn med sprogtilegnelsesvanskeligheder. Afslutningsvis vil jeg lægge op til en diskussion af udfordringerne og perspektiverne i forbindelse med dynamisk testning.

SØJLE 3: FORÆLDRESAMARBEJDE

Oplæg ved: Marit Molund von Koss, logoped, Norge

**Titel: Forældresamarbejde;
Forældre som ressource**

Abstract:

Foreldre som ressurs (FSR) - et kompetansehevingprogram ved Bredtvet kompetansesenter (BKS) i Oslo. Deltakere er fagpersoner i Pedagogisk Psykologisk Tjeneste og/eller pedagogiske institusjoner som ønsker å arbeide med foreldre til barn med språkvansker.

Når et barn ikke utvikler språk og tale slik det forventes, vil det ofte føre til usikkerhet, bekymring og følelsesmessige belastninger hos foreldrene. De har behov for informasjon om hva språkvansker er, for emosjonell støtte, og å få vite hva de selv kan gjøre for å bidra til en positiv språkutvikling. I tillegg trenger mange foreldre hjelp til å finne riktig faglig bistand for barnet og til å forholde seg til hjelpeapparatet. Det å møte andre foreldre som er i en lignende situasjon er også viktig for mange.

FSR-programmet går over tre-fire måneder, der deltakerne holder kurs for foreldre lokalt. Hittil har ca 70 deltakere deltatt i programmet. Sluttevalueringene fra tidligere deltakere viser at de har hatt stort utbytte, og at tilbudet om foreldrekurs i kommunen/bydelen har vært et verdifullt supplement til kommunens øvrige tilbud til barn med språkvansker.

Det faglige grunnlaget er basert på nyere forskning og teorier omkring tidlig intervensjon rettet mot foreldre som har barn med språkvansker. Programmet henter ideer fra andre intervensjonsprogrammer og baseres på betydningen av en god relasjon som grunnlag for et utviklingsstøttende samspill mellom barnet og dets omsorgspersoner. For barn som strever med å utvikle språk og kommunikasjon, er det spesielt viktig at foreldrene vet hva, hvorfor og hvordan de selv kan påvirke barnas språkutvikling på en god måte. Veiledernes oppgave vil være å hjelpe foreldrene i denne prosessen. Det fokuseres på utvikling av gode relasjoner og på

hvilke muligheter foreldre har til å påvirke sitt barns språkutvikling gjennom dagligdags situasjoner og aktiviteter.

Programmet er utviklet av logopedene Marit Molund Koss og Fanny S. Platou. Koss vil presentere programmet og vise materiell som er utviklet i tilknytning til FSR.

Oplægget foregår på norsk.

Kl. 18.00

Aftensmad

Kl. 19.30 - ?

Audiologopædisk Forenings ordinære generalforsamling. Se dagsorden og beretning fra formanden på hjemmesiden.

Mød op på generalforsamlingen – tag del i debatten.

Uddeling af legater til ansøgere til Vibeke og Victor Blochs legat og Lingvistisk Logopædisk Studielegat

Tirsdag d. 27. marts

Kl. 8.30 – 9.00

Kaffe/te og ½ rundstykke til endagskursister

Kl. 9.00 – 12.00

SØJLE 1: EKSEKUTIVE FUNKTIONER

Oplæg ved: Kåte From, psykolog, specialist og supervisor i klinisk barneneuropsykologi

Titel: Eksekutive funktioner. Teori og praksis

Abstract:

Eksekutive funktioner er en paraplybetegnelse, der dækker over en samling relaterede funktioner, som er involveret i at kontrollere og håndtere målbevidst og målrettet adfærd, herunder kognition og emotion. Eksekutive funktioner varetager således komplekse handlingsprocesser, og er også involveret i valg, skift af adfærdsmønstre og justering af egen adfærd i relation til nogle ydre rammer samt sproglig abstraktion og ræsonnement.

Arbejdshukommelse er en vigtig del af de eksekutive funktioner og har afgørende betydning for blandt andet indlæring. Arbejdshukommelse er desuden en nødvendig forudsætning for tilegnelse af sprogforståelse og for sprogproduktion.

Oplægget vil indeholde en begrebsmæssig afklaring/afgrænsning af eksekutive funktioner og en overordnet kortlægning af de involverede hjernefunktioner bag det eksekutive hos børn såvel som voksne. Derudover en gennemgang af det livslange udviklingsmæssige aspekt med primært fokus på barndommen. Der vil i oplægget være særligt fokus på arbejdshukommelse og sprog, og der vil blive trukket tråde til praksis og interventionsmuligheder.

Kl. 9.00 – 12.00

SØJLE 2: LÆSEVANSKELIGHEDER OG DYSKALKULI

Oplæg ved: Stefan Heim^{1,2,3}

1 Department of Psychiatry, Psychotherapy, and Psychosomatics, Medical School, RWTH Aachen University, Aachen Germany

2 Clinical and Cognitive Neurosciences at the Department of Neurology, Medical School, RWTH Aachen University, Aachen Germany

3 Institute for Neuroscience and Medicine (INM-1), Research Centre Jülich, Jülich, Germany

Titel: The Language-Cognition Interface in Dyslexia

Abstract:

Developmental dyslexia is a reading disorder occurring despite adequate visus, intelligence, and schooling. With a prevalence of up to 20%, it is a common problem for primary school children which may persist even in adulthood. Mechanisms underlying impaired reading in dyslexia can be found both at the cognitive and at the neurobiological level, which may interact. However, there is a long-standing debate about the exact nature of the deficits causing, or associated with, reading problems at these respective levels. The lecture covers the following aspects.

BLOCK 1:

Recent theories focus on phonological processing, auditory processing, visual processing, automaticity, or attention as potential cognitive factors for dyslexia. At the neurobiological level, effects range from a shift in the lateralisation of physiological processes in the brain over reduced or increased local cerebral blood flow in mostly left-hemispheric brain regions to structural abnormalities in the cerebellum, visual word form area, or perisylvian structures.

BLOCK 2:

This heterogeneity of positions has led to the idea of distinct subtypes of dyslexia which may suffer from different cognitive or neurobiological deficits, a notion which would explain why not all dyslexic children profit equally well from the same kind of remediation. Data from a series of experiments indicate that there are indeed dyslexic readers with distinct cognitive profiles, or "fingerprints", with predominant difficulties in phonological awareness, visual attention, or a multitude of functions. Linking these profiles to brain activation during reading, phonological processing, auditory discrimination, or visual attention reveals a repercussion of the cognitive fingerprints in the neurophysiological patterns. These findings may explain both the differential lateralisation of brain functions and the heterogeneous patterns of hyper- or hypoactivation in different brain regions reported in the literature. A novel approach to simulate dyslexic symptoms in normal readers further contributes to the understanding of the different neuro-functional networks implicated in reading and dyslexia.

BLOCK 3:

Finally, the identification of cognitive fingerprints of dyslexia has motivated a new attitude for improved diagnostics and intervention for reading problems, which consider the individual deficit patterns in order to optimise the outcome of individually-targeted intensive trainings. The usefulness of this approach is being investigated in a randomised controlled trial yielding robust reading improvement after four weeks of selective and intensive training.

Se præsentation af Stefan Heim andetsteds i bladet.

Oplægget foregår på engelsk.

Kl. 9.00 – 12.00

SØJLE 3: FORÆLDRESAMARBEJDE

Oplæg ved: Anke Buschmann, PhD, Centre of Early Intervention, Heidelberg. Department of Paediatric Neurology, University of Heidelberg

Titel: Heidelberg parent-based Language Intervention – programme and intervention study

Abstract:

The Heidelberg Parent-based Language Intervention (HPLI) is the first empirically well-founded, preventive effective and detailed worked out early intervention programme for the German-speaking area. Designed as a highly structured parental group training for language-delayed toddlers, it aims to strengthen parents in their competence as the most important communication partners of their children. The HPLI is developed for a group of five to ten parents. The 3-month programme consisted of seven two-hour and one three-hour session six months later.

Based on an improvement of the shared picture book situation, parents are sensitised for language-conducive behaviour in everyday situations and specifically trained in the application of linguistic teaching strategies. The presentation of the contents is multimedial with active participation of the parents.

The effectiveness of the training programme could be proved within a randomized controlled evaluation study, performed in the Department of Paediatric Neurology, University of Heidelberg. By applying the short, highly structured parent-based language intervention in children with specific language delay, the rate of treatment for language impairment at the age of 3 years can be significantly reduced.

Buschmann, A., Jooss, B., Rupp, A., Feldhusen, F., Pietz, J. & Philippi, H. (2009). Parent-ba-

sed language intervention for two-year-old children with specific expressive language delay: a randomised controlled trial. *Archives of Disease in Childhood, 94*, 110-116.

Oplægget foregår på engelsk

Kl. 12.00 - 13.00

Frokost

Kl. 13.00 – 13.45

Udstillerforedrag

Annonceres foran ALF's bureau. Åben adgang – tilmelding ikke nødvendig

Kl. 14.00 – 17.00

SØJLE 1: EKSEKUTIVE FUNKTIONER

Oplæg ved: Sarah Ward, M.S., CCC/SLP, Speech and Language Pathologist
www.executivefunctiontherapy.com

Titel: Executive Function Skills: Practical Strategies that work

Abstract:

This is a practical strategies seminar! Learn dozens of functional, ready-to-use treatment activities to develop the executive function skills in children, adolescents and young adults. Teach students to develop a »memory for the future«, to devise plans to achieve their goal, to use self-talk, to self-initiate, to transition to the next task of higher priority and to control their impulses and emotions to successfully complete a task. Improve a student's awareness skills so that he/she can »read a room« then »stop, think and create« an appropriate action plan and infer possible outcomes.

Learn innovative ways to show students how to see and sense the passage of time, break down the steps for nightly homework and long term projects, accurately estimate how long tasks will take, and carry out routines and tasks within allotted time frames. Improve speed of information processing so that students can think in an organized way to break down information and to then develop and maintain sy-

stems to organize their space and personal belongings.

Oplægget foregår på engelsk.

Kl. 14.00 – 17.00

SØJLE 2: LÆSEVANSKELIGHEDER OG DYSKALKULI

Oplæg ved: Michael Wahl Andersen, lektor cand. pæd. psyk.

Titel: Arbejdshukommelse og matematik

Abstract:

Hvad er arbejdshukommelse?

Arbejdshukommelse er en teoretisk konstruktion, som betegner processer med en begrænset kapacitet, der involverer midlertidig fastholdelse og manipulation af information i hjernen.

Hvorfor beskæftige sig med arbejdshukommelse?

Fordi:

- arbejdshukommelse er det primære grundlag for læring i skolen
- arbejdshukommelse påvirker læring fra børnehaveklasse til ungdomsuddannelse
- elever med dårligt fungerende arbejdshukommelse vil ikke med tiden »indhente« deres jævnaldrende
- 10% af eleverne i skolen har en dårligt fungerende arbejdshukommelse
- en stor del af elever med bogstavsdiagnoser har en dårligt fungerende arbejdshukommelse

Hvorfor er arbejdshukommelse interessant i forbindelse med matematiklæring?

En række forskningsresultater viser, at kapaciteten i arbejdshukommelsen korrelerer positivt med elevernes aktuelle og fremtidige udvikling af matematisk kompetence.

På denne workshop sættes der fokus på arbejdshukommelse og matematiklæring, samt hvordan man kan støtte op om elever med en dårligt fungerende arbejdshukommelse.

Kl. 14.00 – 17.00

SØJLE 3: FORÆLDRESAMARBEJDE

Oplæg ved: Megan Roberts, Assistant Professor

Titel: Teaching Parents to Be Communication Partners: The Effectiveness of Parent-Implemented Language Interventions

Abstract:

Parents are children's first language teachers and they play a crucial role in their children's early communication development. A recent meta-analysis of parent-implemented interventions showed that parents are able to learn specific language learning strategies and that their children have better language skills than those children whose parents did not receive training (Roberts & Kaiser, 2011). However, a major limitation is that none of the studies adequately described how the parents were trained and how the training impacted their acquisition of skills, as the focus in most studies was the child outcome measures.

In this presentation, I will attempt to bridge the gap between research and practice by demonstrating several evidence-based parent training strategies using a recent single subject study as an illustrative example. First, I will provide a brief overview of the four language support strategies: (a) noticing and responding to child communication, (b) modeling and expanding communication, (c) using environmental arrangement strategies, and (d) prompting communication. Next, for each of these language support strategies I will discuss, model and illustrate with video three parent training strategies: (a) modeling the target behavior for the parent with the child, (b) live coaching of the parent, and (c) direct feedback to the parent. Last, I will demonstrate how using these parent training strategies changes parent behavior through the single subject study graphs from the illustrative example.

Se præsentation af Megan Roberts andetsteds i bladet.

Oplægget foregår på engelsk.

Kl. 19 - ?

Festmiddag

Onsdag d. 28. marts

Kl. 8.30 – 9.00

Kaffe/te og ½ rundstykke til endagskursister

Kl. 9.00 – 9.45

Udstillerforedrag. Annonceres foran ALF's bureau. Åben adgang – tilmelding ikke nødvendig.

Kl. 9.00 – 9.45

Specialeforedrag. Åben adgang – tilmelding ikke nødvendig. Følg med på hjemmesiden eller se opslag på kursusdagen.

Kl. 10.00 – 13.00

SØJLE 1: EKSEKUTIVE FUNKTIONER

Oplæg ved: Jill Fahy, M.A. CCC-SLP, Associate Professor, Eastern Illinois University

Titel: Executive Functions and Language: Current Insights & Future Implications

Abstract:

Executive functions (EFs) comprise a cluster of metacognitive processes which, when fully mature, allow for cognitive control of behaviors and responses. Components of EFs include self-monitoring and regulation, goal-establishment, strategic planning, relevant organization, response initiation and/or inhibition, and mental flexibility. EFs extend into both verbal and non-verbal domains. Recent studies have investigated the relationship between language and EFs, although the exact nature of this relationship is not well-defined.

This course will address the nature of EFs and their relationship to language; explore challenges of EF assessment and treatment; and suggest future directions for the treatment of EF deficits, particularly as they apply to children with language impairment.

Oplægget foregår på engelsk.

Kl. 10.00 - 13.00

SØJLE 2: LÆSEVANSKELIGHEDER OG DYSKALKULI

Oplæg ved: Mia Finneemann Schultz, faglig konsulent i Socialstyrelsen, Videnscenter for handicap, hjælpemidler og Socialpsykiatri (ViHS).

Titel: Afgrænsning af ordblindhed hos børn

Abstract:

En diagnostisk test skal først og fremmest give et billede af, hvad der kunne være årsagen til selvoplevede eller observerbare vanskeligheder. En diagnostisk test skal dernæst være velafprøvet i forhold til målgruppen. Testen skal endvidere have præcise instruktioner til opgaverne og entydige kriterier for, hvornår en opgave er løst korrekt. En »ordblindetest« skal desuden som minimum omfatte en test af udnyttelsen af sprogets lydprincip. »DVO-testen« lever op til disse kriterier.

Flere henvendelser fra fagfolk peger på, at skoleelever med formodet ordblindhed tilsyneladende kan score for højt på DVO's procedure til afgrænsning af dysleksi på 3. klasses trin. Det får fagfolk til at stille spørgsmålstejn ved testens pålidelighed. Man må selvkritisk stille spørgsmålet: »Har testen altid ret?«

I den tid »DVO-testen« har været anvendt i praksis rundt omkring på skolerne, har videnscenteret modtaget en del henvendelser vedrørende iøjnefaldende resultater. Det er typisk elever, der ikke falder under grænsen på 8 rigtige i den indledende screening, men som alligevel viser tydelige tegn på ordblindhed. Spørgsmålene er: Hvordan det kan være, at screeningen ikke fangede elevens vanskeligheder, og dernæst: Er eleven faktisk ordblind?

I den kommende tid vil nye redskaber til afgrænsning af ordblindhed blive udviklet og afprøvet. Oplægget vil også komme ind på potentialer i disse.

Kl. 10.00 - 13.00

SØJLE 3: FORÆLDRESAMARBEJDE

Oplæg ved: Delia Moeller

Titel: Steps into dialogue – early parent based intervention for children with pragmatic difficulties

Abstract:

Long before children are competent speakers, they have communication skills. Their pragmatic communication skills can be considered as essential for further language development because language learning takes place in dialogues involving both, the child and the caregivers. Important dialogue skills are the ability of intentional communication and to bring communication acts in a partner-related form, e.g. children have to organize the beginning, end, or change of speaker within interactions.

»Steps into dialogue« is a therapeutic ap-

proach that was developed specifically for early intervention for children with delayed speech development with difficulties in the realm of pragmatic communication skills. Building routines and formats helps these children to discover communication and language. Strategies should preferably applied by the direct caregivers, the parents. Alternatively, the application is also possible in the direct therapy with the child.

In this lecture, a theoretical introduction is given and practical skills for parents based early intervention are provided through videos and case studies.

Oplægget foregår på engelsk.

13.00

Sandwich

13.30 – 15.30

RECEPTION i anledning af ALF's 90 års fødselsdag.

Se program på www.alf.dk eller i DA nr. 4, 2012

Invitation

Vi fejrer, at Audiologopædisk Forening, som den ældste forening i verden indenfor vort fagområde, fylder 90 år og derfor inviterer vi medlemmer og venner til reception

Onsdag den 20. marts 2013 kl. 13.30 – 15.30 på Hotel Nyborg Strand, Østerøvej 2, 5800 Nyborg

PROGRAM

Velkomst ved Bente Reimann Jensen, Formand i ALF

Tale ved kontorchef Jacob Hess, kontor for Inklusion og Specialundervisning, Ministeriet for Børn og Undervisning
Stand up med Anders Højen: 'Videnskab - kun for sjov'

Vi vil desuden byde på en let forfriskning undervejs.

I denne anledning bliver onsdag d. 20. marts 2013 gratis for medlemmer af ALF på efteruddannelseskurset.

Deltagere på alle 3 kursusdage har fortrinsret og deltagelse er gratis, men tilmelding er nødvendig på www.alf.dk senest den 1. februar 2013.

Vi glæder os til at fejre Audiologopædisk Forening sammen med jer.

Med venlig hilsen

Bestyrelsen i Audiologopædisk Forening

Priser på efteruddannelseskurset fra den 18. - 20. marts 2013

Tilmelding *kun* via hjemmesiden www.alf.dk

Ved tilmelding vil du med det samme modtage en kvitteringsmail for din tilmelding.

Print denne kvittering ud og tag med på kurset – så du husker, hvilke kurser du har meldt dig til.

1. Kursuspakke fra den 18. marts kl. 10.30 til den 20. marts kl. 15.30

Inkl. kursusafgift, værelse, alle måltider og festmiddag, isvand og pausekaffe

A	Medlem * i enkeltværelse	Kr. 4.300,-
B	Ikke-medlem i enkeltværelse	Kr. 5.800,-
C	Medlem i dobbeltværelse	Kr. 3.700,-
D	Ikke-medlem i dobbeltværelse	Kr. 4.900,-

*Medlemmer af ALF samt medlemmer af de nordiske foreninger

2. Dagkursist alle dage (inkl. kursusafgift, frokost (mandag/tirsdag), isvand, pausekaffe)

E	Medlem dagkursist alle dage	Kr. 2.300,-
F	Ikke medlem dagkursist alle dage	Kr. 3.745,-

3. Dagkursist mandag (inkl. kursusafgift, frokost, isvand, pausekaffe)

G	Medlem	Kr. 1.075,-
H	Ikke medlem	Kr. 1.645,-

4. Dagkursist tirsdag (inkl. kursusafgift, frokost, isvand, pausekaffe)

I	Medlem	Kr. 1.450,-
J	Ikke medlem	Kr. 2.050,-

5. Dagkursist onsdag (inkl. kursusafgift, isvand, pausekaffe)

K	Medlem	Gratis
L	Ikke medlem	Kr. 1.025,-

6. Festmiddag tirsdag (inkl. 3 retters menu, 1 gl. vin, kaffe og underholdning)

N	Medlem/ikke medlem	Kr. 480,-
---	--------------------	-----------

Studerende medlemmer af ALF får 30 % rabat på dagkursist-priserne.

Bustransport fra Nyborg Banegård til Hotel Nyborg Strand arrangeres ved tilmelding på hjemmesiden.

Tilmeldingsfrist: 1. februar 2013.

Ved annullering af tilmelding efter 1. februar 2013 betales et gebyr på kr. 1.000,-.

Skriftlig bekræftelse får du på din mail umiddelbart efter tilmelding.

Der vil være udstilling tirsdag og onsdag på kurset.

I tilfælde af overtegning til kurset vil medlemmer blive prioriteret.

Såfremt vi modtager handouts fra oplægsholderne kan disse downloades fra www.alf.dk før kurset. Der kan *ikke* påregnes udlevering eller kopiering af handouts på selve kurset.

Henvend dig i kursussekretariatet på Hotel Nyborg Strand, hvis du ønsker kursusbevis.

The Language-Cognition Interface in Dyslexia

– et oplæg på ALF's efteruddannelseskursus 2013

*En præsentation af PD Dr. Stefan Heim
Af Tina Bruun Larsen*

Når bestyrelsen deltager i forskellige konferencer har vi altid i baghovedet, om vi møder personer, som ALF-medlemmer kunne have glæde af at høre. Da to af bestyrelsens medlemmer i marts 2012 deltog i CPLOL's kongres, var der én af oplægsholderne, som gjorde et særligt stort indtryk, og hvis kompetenceområde ville være relevant og spændende for kursusedtagere til Læse- og dyskalkulisøjlen at blive indført i: Stefan Heim.

Stefan Heim

I forbindelse med at jeg skulle skrive denne præsentation, henvendte jeg mig til Stefan. Han sendte mig et CV på 24 A4-sider! Der er altså tale om en meget aktiv og engageret herre, som oven i købet kan formidle sit stof på en spændende måde.

Stefan Heims vil i sit foredrag sætte fokus på forskning i årsager til dysleksi, som har en prævalens på op til 20% i børn. Man kan finde mekanismer for de underliggende vanskelighe-

der i dysleksi både på det kognitive og det neurobiologiske niveau, men der er en vedvarende debat om den eksakte natur af de vanskeligheder, som forårsager eller er associeret med læsevanskeligheder på disse niveauer. Oplægget vil blive delt i 3 afdelinger:

1. Nye teorier, som fokuserer på fonologisk, auditiv og visuel processering, automatisering eller opmærksomhed som potentielle kognitive faktorer for dysleksi.
2. Ideen om distinkte undertyper af dysleksi, som kan skyldes forskellige kognitive og neurobiologiske vanskeligheder. Data fra en serie eksperimenter indikerer, at der faktisk er dyslektiske læsere med distinkte kognitive profiler eller »fingeraftryk«: med fremherskende vanskeligheder i fonologisk bevidsthed, visuel opmærksomhed eller en mængde funktioner. En ny måde at simulere dyslektiske symptomer i normale læsere bidrager til en forståelse af de forskellige neurofunktionelle netværk, der er inddraget i forbindelse med læsning og dysleksi.
3. Identificeringen af kognitive fingeraftryk i dysleksi har motiveret til en ny måde at forbedre diagnoser og intervention af læseproblemer, som medtænker de individuelle mønstre i vanskeligheder for at optimere udbyttet af målrettet, intensiv individorienteret træning.

Stefan Heim modtog i 2011 the Annual Scientific Award of the German Association for Dyslexia and Dyscalculia sammen med Dr. Marion Grande. Han er medforfatter til en lang række artikler. Her blot et lille udpluk til de af jer, som kunne være interesserede:

- Heim, S., Wehnelt, A., Grande, M., Huber, W., & Amunts, K. (2012). *Effects of lexicality and word frequency on brain activation in dyslexic readers*. *Brain and Language* (7. Januar, Epub ahead of print).
- Muehlhaus, J., Heim, S., Sachs, O., Schneider, F., Habel, U. & Sass, K. (2012). *Is the motor or the garage more important to the car? The difference between semantic associations in single word and sentence production*. *Journal of Psycholinguistic Research* (published online 18 March 2012).
- Tholen, N., Weidner, R., Grande, M., Amunts, K. & Heim, S. (2011). *Eliciting dyslexic symptoms in proficient readers by simulating deficits in grapheme-to-phoneme conversion and visuo-magnocellular processing*. *Dyslexia*, 17, 268-281.
- Grande, M., Meffert, E., Huber, W., Amunts, K. & Heim, S. (2011). *Word frequency effects in the left IFG in dyslexic and normally reading children during picture naming and reading*. *Neuroimage*, 57, 1212-1220.
- Huestegge, L., Heim, S., Zettelmeyer, E. & Lange-Küttner, C. (2011). *Do only boys read with their eyes? Gender mediates the contribution of visual short-term memory to reading abilities*. *British Journal of Psychology*. Epub ahead of print, DOI: 10.1111/j.2044-8295.2011.02050.x
- Jednoróg, K., Marchewka, A., Tacikowski, P., Heim, S., Grabowska A. (2011). *Electrophysiological evidence for the magnocellular-dorsal pathway deficit in dyslexia*. *Developmental Science*, 14: no. doi: 10.1111/j.1467-7687.2011.01037.x
- Heim, S., Grande, M., Meffert, E., Eickhoff, S.B., Schreiber, H., Kukolja, J., Shah, N.J., Huber, W. & Amunts, K. (2010). *Cognitive levels of performance account for hemispheric lateralisation effects in dyslexic and normally reading children*. *Neuroimage*, 53, 1346- 1358.
- Heim, S., Grande, M., Pape-Neumann, J., van Ermingen, M., Meffert, E., Grabowska, A., Huber, W., & Amunts, K. (2010). *Interaction of phonological awareness and »magnocellular« processing during normal and dyslexic reading: Behavioural and fMRI investigations*. *Dyslexia*, 16, 258-282.

Tina Bruun Larsen
ALF's Kursusvalg

Lingvistisk-Logopædisk Studielegat

Herved indkaldes ansøgninger om legatportioner fra Lingvistisk-Logopædisk Studielegat.

Legatets formål er først og fremmest at yde økonomisk støtte til lingvistisk og/eller audiologopædisk forskning med det sigte at forbedre undervisningen/behandlingen af børn, unge og voksne med tale-høre- eller sprogsvækkigheder.

Legatet kan søges af lingvister og audiologopæder samt personer, der ønsker at foretage et videregående studium med henblik på disputats eller andet selvstændigt videnskabeligt arbejde inden for områderne lingvistik og/eller audiologopædi.

For at kunne støtte så mange kvalificerede projekter som muligt vil legatet ikke se sig i stand til at finansiere større projekter, men kan overveje at finansiere delprojekter. I øvrigt henvises til fondets vedtægter.

Uddelingen af legatportionerne finder sted i forbindelse med Audiologopædisk Forenings generalforsamling den 18. marts 2013 på Hotel Nyborg Strand.

Ansøgninger vedlagt projektbeskrivelse og økonomisk overslag sendes til:
Per Nielsen - Randrupvej 14 - 2610 Rødovre

Ansøgningsfristen udløber den 15. februar 2013.

Legatbestyrelsen

Forældre som kommunikationspartnere:

Effektiviteten af forældreimplementeret intervention

– Megan Roberts på ALF's efteruddannelseskursus 2013

Af Mette Thomsen

Med udgangspunkt i hele forældresøjlen vil kursusudvalget gerne rette fokus på forældrenes rolle i den sproglige intervention. Der er stor politisk fokus på pædagogers og læreres rolle, men vi har i Danmark ikke stor tradition for at inddrage forældrene direkte i interventionen. Dette selvom flere og flere undersøgelser fremhæver vigtigheden og betydningen af dette for barnets sproglige udvikling.

Megan Roberts

Når forældre anvender specifikke og effektive strategier til at støtte deres barns sprog, ser vi, ifølge flere undersøgelser, positive resultater i barnets sproglige udvikling. Megan Roberts holder oplæg på Audiologopædisk Forenings efteruddannelseskursus på Nyborg strand 2013, og her vil hun præsentere, hvordan logopæden med fordel kan inddrage forældrene ved at gøre brug af fire sprogstøttende strategier med ud-

gangspunkt i undervis/vær rollemodel/coach/evaluer metoden.

Megan Roberts er amerikansk, autoriseret logopæd med en doktorgrad i tidlig indsats og udvikling indenfor eksperimentel specialpædagogik fra Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, USA.

Hun har arbejdet på fire offentligt finansierede projekter om effekten af forældreinvolvering i intervention og arbejder pt. som projektleder på projektet WORLD (Working on Rapid Language Development project. Red.: Arbejd med hurtig sprogudvikling) på Vanderbilt university forskningsenhed; *KidTalk project*, hvor hun bl.a. undersøger effekten af forældreimplementeret sprog- og tale-intervention for småbørn med forsinket sprogudvikling. Megans forskningsinteresser inkluderer forældrebasert sprog- og tale-intervention for småbørn med forsinket sprogudvikling samt udredning og afdækning af sproglige vanskeligheder over tid. Tidligere arbejdede Megan i et inkluderende børnehavemiljø i New York og som konsulent med fokus på forbyggende og tidlig indsats.

Resume

Forældrene er et barns første sprogundervisere, og de spiller dermed en afgørende rolle i deres barns tidlige kommunikative udvikling. Forældres evne til at videregive lingvistisk input tilpasset det enkelte barns behov påvirkes af forældrenes egne sproglige færdigheder, generelle kompetencer som forældre og den stress, der er forbundet med egne forventninger til barnet.

Forældre til børn med en typisk sprogudvikling og forældre til børn med forsinket sproglig udvikling vil variere i disse færdigheder lige så meget som deres børn.

Mængden af kommunikation mellem forældre og barn er associeret med en positiv sproglig udvikling hos barnet (Hart & Risley, 1995). Dertil kommer støttende elementer, forbundet af en forbedret sproglig udvikling, når barnet har en betydelig forsinket sprogudvikling, som fx:

- forældrenes respons på barnets kommunikation
- om barnet får muligheder for at kommunikere (evt. gennem spørgsmål og promptning)
- om forældrene agerer rollemodel for barnets ytringer (udbybninger og omformuleringer) og bygger stillads for barnets deltagelse i samtaler.

(Kaiser, Hester & McDuffie, 2001; Yoder & Warren, 2004).

Særlige karakteristika, så som lav socioøkonomisk status (SES) og højt stressniveau, er associeret med begrænsninger af disse vigtige elementer i forældres input i kommunikation (Linver, Brooks-Gunn & Kohen 2002; Hoff, 2003). Forældre til børn med forsinket sproglig udvikling har tendens til at have et højere stressniveau i forhold til forældre til børn med typisk sprogudvikling (Robertson & Weismer, 1999). Denne stress kan både være et resultat af barnets sproglige forsinkelse og en medvirkende faktor til at reducere mængden og kvaliteten af forældrenes lingvistiske input, som barnet har så hårdt brug for. Ved at lære forældrene specifikke og effektive strategier til at støtte deres barns sprog, kan logopæden både forøge det positive lingvistiske input og reducere den stress, der kan være forbundet med barnets forsinkelse.

En meta-analyse af forældreimplementeret intervention har vist, at forældre, der er i stand til at lære disse specifikke sprogstrategier, påvirker deres børns sprogudvikling mere positivt, end ved intervention uden forældreinvolvering (Roberts & Kaiser, 2011). Dog er analysen begrænset af, at ingen af studierne tilfredsstillende beskriver, hvordan forældrene blev undervist, eller

hvordan undervisningen påvirkede deres kommunikationsfærdigheder, da undersøgelsesernes fokus alle var på børnenes slutresultater.

På Nyborg strand vil Megan Roberts gennem sin forskning med evidensbaseret forældreundervisning, bygge bro mellem forskning og praksis. Hendes forskning er et multipelt baseline single-subjekt design med udgangspunkt i fire sprogstøttende strategier.

Alle børnene i undersøgelsen var mellem 26 og 42 måneder gamle og havde produktive, sproglige forsinkelser, uden kognitive forsinkelser eller andre diagnoser. Forældrene blev undervist to gange om ugen i klinikken i fire workshops og i 24 individuelle interventionssessioner. Hver workshop varede fire timer og introducerede forældrene til strategierne gennem praktiske øvelser og videoeksempler.

I de individuelle undervisningssessioner vurderede logopæden den sprogstøttende strategi, modulerede strategien for barnet, coachede forældrene, mens disse var i interaktion med barnet, og gav forældrene feedback efterfølgende.

Generelle instruktioner blev givet før og efter interventionen for at kunne sammenligne forældrenes brug af de sprogstøttende strategier i klinikken og i hjemmet. Målsætningen for det enkelte barnets sprogbrug blev vurderet før hver undervisningssession og efter behov. Resultaterne indikerer, at alle forældrene havde succes med at lære de sprogstøttende strategier, ligesom de gjorde brug af denne viden derhjemme sammen med barnet. 3 ud af de 4 børn demonstrerede en systematisk forøgelse af spontant sprog med udgangspunkt i det øvede sprogbrug i interventionen.

Megan Roberts vil tage udgangspunkt i dette pilotstudie for at illustrere, hvilken effekt forældreinvolvering i intervention og undervisning af forældre i sprogstøttende strategier, har på interaktionen mellem forældre og barn.

Først vil hun give et overblik over de fire sprogstøttende strategier: a) Opfatte og reagere på barnets kommunikation b) Modulering og udvide kommunikationen c) Anvende omgivelserne struktureret i kommunikationen og d) Prompting.

For hver af de fire strategier vil hun, gennem video, diskutere og illustrere 3 undervisningselementer rettet mod forældrene:

1. Modulering af sproget for forældre i interaktion med barnet
2. Coaching af forældrene i interaktionen
3. Feedback til forældrene umiddelbart efter interventionen.

Til sidst vil hun demonstrere, hvorledes disse strategier kan medføre en ændring i forældrenes sproglige adfærd, gennem et single subjekt studie.

I oplægget på Nyborg Strand vil der blive lagt op til erfaringsudveksling i forhold til fordele og ulemper med forældreinvolvering i en direkte intervention.

Desuden har Megan Roberts deltaget i projekter om miljøterapi som udgangspunkt for sprogintervention for børn med Down syndrom og forældreinvolvering, tegn og gestik til børn med diagnoser indenfor autismespektret.

Flere af hendes artikler kan downloades gratis fra <http://kc.vanderbilt.edu/kidtalk>.

Megan tøvede ikke et sekund med at sige ja til at dele sine forskningsresultater med sine danske kollegaer, for som hun sagde: »Det ligger mig meget på sinde (red.: involvering af forældrene i den logopædiske intervention). Forældrene vil deres barn og de vil hjælpe. Det er logopædens opgave at give dem redskaberne, så deres involvering giver bedst mening for både barn, forældre og logopæd. Og det vil jeg meget gerne fortælle hele verden!«

Hvortil jeg svarede: »Så starter vi lige med Danmark, ik?«

*Mette Thomsen
ALF's Kursusvalg*

Vibeke og Victor Blochs legat

Hermed indkaldes ansøgninger til legatportioner til Vibeke og Victor Blochs legat

Legatets formål er at yde støtte til videnskabelig, lingvistisk uddannelse af en værende eller vordende talelærer/logopæd ved et af landets universiteter.

Legatet kan tildeles –

- a) Studenter, der efter lingvistisk eksamen ønsker at blive talelærer/logopæd
- b) Talelærere/logopæder, der ønsker at gennemføre en lingvistisk universitetsuddannelse
- c) Personer, der ønsker at foretage et videregående studium med henblik på disputats eller andet selvstændigt, videnskabeligt arbejde inden for områderne lingvistik og logopædi

Vedtægter for legatet kan ses på Audiologopædisk Forenings hjemmeside www.alf.dk

Uddeling finder sted i forbindelse med Audiologopædisk Forenings generalforsamling den 18. marts 2013 på Hotel Nyborg Strand.

Ansøgning bilagt projektbeskrivelse sendes inden den 15. februar 2013 til fondsbestyrelsen:
Bente Reimann Jensen - Nordmarksvej 3 - 4621 Gadstrup

Kvittering for modtagelsen sendes til din, i ansøgningen anførte, mailadresse.

Retningslinier for artikler og debat i DA

På baggrund af flere henvendelser efter debatten i de sidste numre af DA, har redaktion og bestyrelse besluttet at udsende følgende:

Fra manuskriptvejledningen på www.alf.dk:

Indlæg til bladet kan tage afsæt i undervisning og vejledning, anden professionel praksis, forskning, lovbestemmelser, samfundsmæssige forhold, aktuelle begivenheder samt andre forhold med relation til mennesker med kommunikationshandicap eller faglige emner i tale-høre-læsepædagogikken.

Synspunkter i artikler og indlæg deles ikke nødvendigvis af bestyrelse og redaktion.

Redaktionen vurderer artiklernes lødighed og sproglige læsbarhed, men tager ikke ansvar for det faglige indhold, herunder rigtigheden af referencer mv.

Ud over dette har redaktion og bestyrelse truffet følgende beslutninger vedr. DA:

- Alle artikelforslag gennemlæses af medlemmer af redaktion, bestyrelse eller andre med faglig indsigt i det pågældende tema for så vidt muligt at sikre, at der både kommer en faglig og en sproglig vurdering samt efterfølgende dialog med artikelforfatteren.
- Fra nr. 1 2013 skal alle artikler indledes eller afsluttes med et lille forfatterportræt, hvoraf det fremgår, hvilken uddannelses- og erfaringsmæssige baggrund forfatteren har for at skrive artiklen, om vedkommende har eget firma mv.
- Hvis en artikel har været - eller tænkes - bragt i andre tidsskrifter/blade, skal det oplyses i manchetten.
- Der skal være en klar skelnen i layout af artikler og debat. Hvis der er tvivl om, hvorvidt et indlæg hører til den ene eller den anden kategori, tages en beslutning af flere medlemmer af redaktion og bestyrelse i fællesskab.
- Hvis der kommer kommentarer til artikler eller debatindlæg, skal den person, der har haft det oprindelige indlæg, have mulighed for at svare i samme nummer som kommentaren. Videre debat henvises som udgangspunkt til facebook.
- Retningslinier for indlæg i DA tages op til diskussion på ALF's generalforsamling i marts 2013.

*Bente Reimann Jensen, formand
og Natasha Epstein, redaktør*

ALF's bestyrelse

Formand:

Bente Reimann Jensen
Nordmarksvej 3, 4621 Gadstrup
Tlf. 5150 5815
Email: formand@alf.dk

Næstformand:

Rikke Simonsen
Bremersallé 14, 8700 Horsens
Tlf. 3113 1028
Email: rikke.simonsen.alf@gmail.com

Kasserer:

Helle Iben Bylander
Tjærebyvej 25, 4000 Roskilde
Tlf. 2180 3463
Email: kasserer@alf.dk

Sekretær:

Tina Bruun Larsen
Rundgården 22, 2. th., 2860 Søborg
Tlf. 3967 8972
Email: tinabruun.larsen@gmail.com

Webmaster:

Nicolai Østenlund
Stevnsgade 1, 1. tv., 2200 København N
Tlf. 2620 4716
Email: post@stemmedannelse.dk

Suppleanter:

Mette Thomsen
Email: mette.thomsen.alf@gmail.com

Jane Sonne

Email: jane.sonne@gmail.com

Indhold

3	LEDER
4	<i>Ásta Kristín Ingólfssdóttir</i> : Konsonantlyde og lydstruktur i den tidlige sprogudvikling
11	<i>Pernille Hartmann Jensen og Sahra Mengal</i> : Flere perspektiver på udredning af udtalevanskeligheder
17	<i>Lone Percy-Smith, Jane Lignel Josvassen, Georg Busch, Minna Sandahl, Lena Nissen, Theis Lange, Ea Rusch og Per Cayé Thomasen</i> : Audiologisk praksis anno 2012
25	<i>Julie Møller Terkelsen og Tine Pilegaard Juul</i> : Om at udvikle en test til brug i dansk børnelogopædi
29	ANMELDELSER
35	MEDLEMS-NYT

Forsiden: Modelfoto (Liam 2 år). Fotograf Sara Grüner

DANSK AUDIOLOGOPÆDI

48. årgang • December 2012 • Nr. 4

Fagblad for tale-, høre- og læsepædagoger. Udgives af Audiologopædisk Forening

Redaktør (ansv.): Natasha Epstein, Årslev Engvej 1, Sønderup, 4200 Slagelse.
Tlf. 2876 4727. E-mail: ne@csu-slagelse.dk

Redaktionsmedl.: Marie Bertelsen, Tofte-Åsen 6a, Rågeleje, 3210 Vejby. Tlf. 4871 4149/2094 5471
Birthe Høier, Hjarupvej 17, 6200 Aabenraa. Tlf. 2332 9203

Sats & tryk: AMH GRAFISK, 6823 Ansager

DANSK AUDIOLOGOPÆDI udkommer fire gange årligt - i marts, juni, september/oktober og december.
Manuskripter skal være redaktionen i hænde senest hhv. 1/2, 1/5, 15/8 og 1/11. Manuskriptvejl. på www.alf.dk

Priser pr. 1.10.2007: Institutionsabonnement: kr. 500,-. Privat abonnement: kr. 350,-.
Abonnement i udlandet: kr. 500,-. Løssalg: kr. 100,- pr. nr.

Annoncpriser pr. 1.10.2007, excl. moms: Omslagets s. 2: 1800,-. 1/1 side: 1500,-.
1/2 side: 900,-. 1/1 spalte: 900,-. 1/2 spalte: 750,-. Farvetillæg 1/1 side: 3750,-. Farvetillæg 1/2 side: 2100,-.
Ved annoncering i samtlige numre i en årgang gives en rabat på 10%.

Annoncestr.: 1/1 side til kant (3 mm besk.) 210x280 mm. 1/1 side 170x242 mm. 1/2 side 170x121 mm.

Oplag: 1200. © Forfatteren og Audiologopædisk Forening.

Synspunkter i artikler og indlæg deles ikke nødvendigvis af bestyrelse og redaktion.
Eftertryk - også i uddrag - kun med forfatterens og redaktionens skriftlige tilladelse.

Abonnement m.v.
ALF
Postboks 34
4130 Viby Sj.

Audiologopædisk Forening
v/ formand Bente Reimann Jensen
Nordmarksvej 3
4621 Gadstrup
Tlf. 5150 5815
Email: formand@alf.dk

ISSN 0105-7200